

મહેરબાન આર. બી. યૂબેંક બી. એ., આઇ. સી. એસ.
તરફથી

આ લિલોઝી ગીતોનો સંગ્રહ કરવામાં
વારંવાર જે ઉત્તેજન મળ્યું છે
તેને માટે ઉપકાર પ્રદર્શિત
કરવાને આ પુસ્તક એ
સાહેબને અર્પણ
કરું છું.

તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૫.

નાથજી મહેશ્વર પાઠક.

પ્રસ્તાવના.

સને ૧૯૧૦ ના ફેબ્રુઆરી માસમાં ડુંગરપુર તાબાના ચીકલી ગામે બીજા શેકોના સરહદી ઘવા ચુકવનારી ઝાંડરકોર્ટમાં રેવાકાંડા તરફથી ત્યાંના આસિસ્ટન્ટ પેવિલિયન ઝેન્ટ મે. આર. પી. યુએક આવ્યા હતા અને તેમણે પોતાની ઓફિસ સાથે મૂંઝતાબાના પ્રતાપગઢ ગામે મુકામ કર્યો હતો. તે વખતે હું પ્રતાપગઢમાં મહેતાજી હતો. તેઓનો ત્યાં મુકામ રહ્યા તે દરમિયાન મને તેમના શિસ્ત-દાર રા. રા. ગુણવંતરાય હિરાલાલ દેસાઈ સાથે કાંઈક પરિચય થયો, અને તેઓએ મને પંચમહાલમાંથી મેળવેલાં કેટલાંક બિલોડી ગીતો બતાવ્યાં અને જણાવ્યું કે સાહેબને બિલોડી ગીતનો ઘણો શોખ છે માટે અહીંનાં એવાં ગીતો મેળવી આપો તો ઘણું સારું. મને પણ એ વિષયનો શોખ હોવાથી મેં ઘણી ખુશીની સાથે એ કામ કબુલ કર્યું.

આ ગીતો એકાં કરવામાં મને ઘણી મહેનત તથા મુશ્કેલી પડી છે. શરૂઆતમાં હું બીલો ગાતા ત્યાં જતો એટલે તેઓ શરમાઈ જતા ને ગાતા બંધ પડી જતા. હું તેઓને બહુ સમજાવતો ત્યારે તેઓ ગાવું પાછું શરૂ કરતા. દરેક કડી બખ્ખે વખત ગાતા હોવાથી મને વધારે અનુકૂળ પડતું; કારણ કે પહેલી વખત કાંઈક લખવું રહી જતું તો બીજી વખત તે પુરું કરી લેતો. ઘણી વાર રાગડાકાની ગાવાની તેમની ટમને લીધે શબ્દોની સમજ પડતી નહિ, તેથી મારી નિશાળનો આસિસ્ટન્ટ શિક્ષક કલજી પુના જે પ્રતાપગઢનોજ વતની અને જાતે બીજા હતો તેને હું ઘણુંખડું મારી સાથે રાખતો. ગીતોમાં કાંઈ ભૂટકાટની કે મારકાટની વાત આવતી કે લોકો બંધ થઈજતા, એવા ડરથી કે રખેને હું એ પરથી અમત્તદારોને જાતભી આપી તેમને પકડાવી દઈશ. મે. યુએક સાહેબનો પ્રતાપગઢ મુકામ હતો તે દરમિયાન એક દિવસ રાત્રે એ પ્રમાણે બન્યું. વાગડમાં ચોથ લેવા જવા વિધેનું ગીત (પરમું) ગાતાં છેલ્લે મારામારીની વાત આવે છે ત્યાં તેઓ એકદમ અટકી ગયા, ત્યારે મેં તથા મારા આસિસ્ટન્ટે તેમને

ધણીએ સમજાવ્યા છતાં પણ તેઓ સમજ્યા નહિ અને છેવટ કાયદ
થઈને અમારે ચાલ્યા જવું પડ્યું. પછી ખીજે દિવસે મારા આસિ-
સ્ટન્ટે એ ગીત પુરું કરાવ્યું. વખત જતાં એ લોકોનો વહેમ ઓછો
થતો ગયો તેમ તેમ મુસ્કેલી ઓછી થતી ગઈ.

ગીતો મેળવવામાં મારા આસિસ્ટન્ટ ઉપરાંત પ્રતાપગઢ સ્કૂલ
કમિટીના મેમ્બર પારગી બાધર આવજી તથા પારગી કેસરા પુના
તરફથી પણ મદદ મળી છે તે સર્વેનો આ સ્થળે આભાર માનું છું.

લીલોની ભાષા બદલાય નહિ તે વિષે મેં ધણી કાળજી રાખી
છે. તે જોવી રીતે ગવાતાં ને તેમાં આવતા બોલો બોલાતા તેવીજ
રીતે મેં તે ઉતારી લીધાં છે. ગીતોમાં આવતા કંઠજી સખ્દના અર્થ
એ લોકો પાસેજ મેળવેલા છે. જ્યારે કોઈ સખ્દના અર્થ તેઓ સમ-
જવી શકતા નહિ ત્યારે તેઓ કહેતા કે એ તો એમ બોલાય છે,
જેમકે “મા’રાજા હેલી” (ગીત ૫૪ મું).

લગ્નોમાં, મેળાઓમાં, તથા ખીજ પ્રસંગોમાં આ લોકો ધણું-
ખર્ચ મરદ તથા બેરો સામસામાં ઉભાં રહી ગાય છે. તેમ કેટલીક
વખત તેઓ છુટાં છુટાં પણ ગાય છે. ધણુંખર્ચ, દરેક ટુંક બખ્ખેવાર
ગાય છે. ગીતોના રાગ જુદા જુદા હોય છે. એ લોકોનું ગાવું કાનને
મધુર લાગતું નથી, તોપણ તે સાંભળવાથી ધણી રમુજ પડે છે ખરી.
હું દરેક ગીત તેમના રાગમાંજ ગાઈ શકું છું.

આમાંનાં ધણું ગીતો જુનાં છે અને કેટલાંક હાલના વખતનાં છે.

રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ક્રુવે આ ગીતો વાંચી જઈ એના
સંબંધમાં કેટલીક ઉપયોગી સૂચના કરી હતી, તથા વાંસવાડા સંસ્થા-
ના ન્યાયાધીશ રા. રા. સન્મુખરામ સુરજરામ વડીલે ગીત ૬૪
તથા ૬૫ના સંબંધમાં કેટલીક ઐતિહાસિક ખીના મેળવી આપી હતી
તેઓનો આ સ્થળે આભાર માનું છું.

તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૫.

નાથજી મહેશ્વર પાઠક

બીલ લોકો.

આ પુસ્તક બિલોડી ગીતનું હોવાથી આરંભમાં બીલ લોકો વિષે કાંઈક હકીકત આપી હોય તો અસ્થાને નહિ ગણાય.

બીલ લોકો અનાય એટલે આ દેશના મૂળ વતની છે એમ મનાય છે. જેમ જેમ સુધરેલા આર્ય લોકો હિંદના જુદાં જુદાં ભાગોમાં પ્રસરતા ગયા તેમ તેમ આ મૂળ વતનીઓ પહોંચી તથા જંગલોમાં ભરાતા ગયા અને ત્યાં જઈને નિર્ભયપણે વસવા લાગ્યા.

એ લોકોની વસ્તી દક્ષિણ રજપુતાનામાં આવેલાં ઉદેપુર, વાંસવાડા, તથા ડુંગરપુર રાજ્યોમાં, સુન્દરાતમાં પંચમહાલ-રેવાકાંઠામાં, તથા દક્ષિણમાં ખાનદેશમાં મુખ્યત્વે કરીને છે. ખાસ કરીને દક્ષિણ રજપુતાનામાં એ લોકોનું જોર વિશેષ છે.

આ ગીતો વાંસવાડા, ડુંગરપુર તથા સૂંઘ-રામપુર રાજ્યની સરહદ પર વસતા બીલોને લગતાં છે. તેમનામાં એ હજુ ગવાય છે, અને તેમની પાસે ગવડાવીનેજ એ ઉતારી લેવામાં આવ્યાં છે.

બીલ લોકોમાં ઘણી જાત હોય છે; જેમકે પારગી, તેનામા, ભુરીઆ, બીલવાળ, રાવોત, મુણીઆ, પરમાર, ડિંડોર, ગરારીઆ, ગણાસવા, કળાસવા, માળી, બાબોર, બારીઆ, તેજેત, વગેરે. એ લોકો પોતાની જાતનાને બાઈ સમાન ગણે છે, અને તેઓ સાથે માંહોમાંહે લમ્ભવ્યવહાર કરતા નથી.

બીલો કાંઈ જધાજ સરખા હોતા નથી. કેટલાક કેવળ જંગલી હોય છે તો કેટલાક કાંઈક સુધરેલા હોય છે. જે લોકો ધર બાંધી વસ્તીમાં રહી મજુરી કે ખેતી કરવા લાગ્યાં છે, તેઓ કાંઈક સુધારાને માર્ગે ચલ્યા છે ને કોણી લોકોને મળતા થયા લાગ્યા છે, ત્યારે

જે લોકો હજી જંગલમાં કે ડુંગરોમાં છુટાંછવાયાં ઝુપડાં બાંધી રહે છે અને ધાસલાકડાં વેચી કે લૂટફાટ કરી પોતાનો ગુજારો કરે છે તે પહેરવેશ, ખોરાક, રીતરિવાજ વગેરે બાબતમાં ધણા જંગલી રહ્યા છે.

કેટલાક કાંઈકે સુધરેલા હોય છે તોપણ એકંદરે તો એ લોકો સ્વભાવે સ્વચ્છંદી, સ્વતાંત્ર, કાયદાને નહિ ગણનારા, ખારશડકરનારા, એકદમ ઉશ્કેરાઈ જનારા ને ઉન્માદીઆ હોય છે, અને ચોરી કે લૂટફાટ કરવી એમાં કાંઈ હીલું નહિ ગણતાં તેમાં ઉલટી આખર માને છે. પ્રસંગ આવે તેઓ ઘોર ઉપાડી જવામાં, ચોરી કરવામાં કે નિર્જન જગાએથી જતાઆવતાને ધોળે રહાડે લૂટવામાં ચૂકતા નથી. દુકાળ કે મોઢવારીના વખતમાં કે રાજ્ય તરફથી સખ્તાઈ થવાથી તેઓ ઉશ્કેરાઈ જાય છે ત્યારે તેઓ કાયદાને બાજુ પર મૂકી કામ કરે છે. તોપણ હવે બધે રાજ્યનો બંદોબસ્ત થઈ જવાથી ધણાખરા લોકો તો ખેતીએ વળગી ગયા છે, અથવા તો ધાસલાકડાં વેચી, ટોપલાટોપલી બનાવી કે મજૂરી કરી શાંતિથી પોતાનો નિર્વાહ કરે છે.

એ ઉપરાંત તેઓ સંતોષી, સત્યવાદી, આભ્યાગયાનો આદર-સત્કાર કરનારા, સત્તાધિકારીઓને માન આપીને ને અંગ્રેજ સરકારથી ડરીને ચાલનારા હોય છે. સંતોષી તો એવા હોય છે કે એક ટંકનું ખાવાનું હોય છે ત્યાં સુધી બીજા ટંકની શીકર રાખતા નથી. થોડું હોય છે તો કકડો કકડો વહેંચીને ચલાવે છે ને આનંદ માને છે. તેઓને ત્યાં ઝાઢવાપાથરવાનાં સાધન નથી હોતાં તો ધાસ-કે પરાળ પાથરી બાજુએ તાપણું કરી તેની આસપાસ શરીરે એક બોદડું (ફાટેલું કપડું) વીંટાળી સખત ટાઢમાં પણ પડી રહે છે.

સત્યવાદીપણાના સંબંધમાં કહેવાય છે કે જંગલમાં રહેનારા બીલ જૂઠું બોલતા નથી, પણ જેઓ સહેરના કે સુધરેલા લોકોના સંબંધમાં આવેલા હોય છે તેઓ અસત્ય બોલતાં શીખ્યા છે. કાંઈ

સરકારી નોકર લાંચ માગે છે તો આપે છે; પણ તેને કોઈ પૂછનાર મળે છે તો તેને બધી હકીકત કહી દે છે પણ ખરા. એ પરથી કહેવત ચાલે છે કે “બીલ માગે તેને આપે ને પૂછે તેને કહે.” વાણીઆ, વહોરા વગેરે દુકાનદારથી તેઓ છેતરાઈ જાય છે કારણકે તેઓને ભાવતાલ કરતાં આવડતું નથી. તેઓ તો જે કિંમત માગવામાં આવે છે તે આપી દે છે ને કહે છે કે “તું જાણે ને જાણો સમ જાણે.”

વળી બીલ જેને આશ્રય આપે છે તેને કદી પણ છેલ્લે દેતા નથી. તેનું રક્ષણ કરતાં કદાચ જીવ આપવો પડે તોપણ તેમ કરવામાં પાછી પાની કરતા નથી; અને પોતાને જારણે આવી ચઢેલાનો પોતાનાથી બને તેવો સત્કાર કરે છે.

એ લોકોમાં દારૂનું વ્યસન બહુ નડાઈ હોય છે. જે કમાય છે તે ધણુંખડ પીવામાં જાય છે. સર્વે સારેનકારે પ્રસંગે દારૂ તો પીવો ને પીવો જોઈએજ. તે વિના લોકોમાં સાઈ કદી કહેવાયજ નહિ. એકડા વિનાનાં સો મીડાં ખોટાં. એ લોકોમાં માંદામાંદે લડાઈ ટંટા ચાય છે તે ઘણું ભાગે અતિશય દારૂ પીવાથીજ ચાય છે; અને તેનો નિ-કાલ પણ દારૂથીજ આવે છે. ન્યાતની પંચ કોઠને દંડ કરે છે તો તે પણ ધણુંખડ દારૂ પાવાનોજ હોય છે.

એ લોકો વહેમી પણ ઘણા હોય છે. તેઓ જૂત, ડાકણ, મંતર-જંતર, શુકનઅપશુકન વગેરે માને છે, અને એ કારણથી જૂત ડાકણ કાઢનારા બોપા, ભુવા કે જડવા ગામે ગામ હોય છે. ઘરમાં કોઈ માંદું પડે છે કે જડવાને બોલાવવામાં આવે છે ને તે ફલાણી ડાકણ વળગી છે એમ કહી તેને કાઢવાને માંદા માણસને ધુણાવે છે ને કાંઈક મંતરજંતર જણવાનો દોંગ કરી તથા અમુક ક્રિયા કરાવી આ બાપડા અજ્ઞાન લોકો પાસેથી પૈસા કઢાવી જાય છે. તેઓ જોડાજોડ ઝુંપડાં બાંધી રહેતા નથી તેનું કારણ એ પણ ખડું કે તેઓ બીજે

છે કે રખેને પાડેશીને ઘેરથી જૂતડાકણ વળગે. તેઓ લંગોટી મારી અર્ધનગ્ન ફરે છે; પણ માથે તો ફાળીઉં બાંધે છેજ, કદીપણ માથું ઉઘાડું રાખતા નથી, તે જૂતપિશાચના ડરને લીધેજ. ઘરમાં કાંઈતું મૃત્યુ થાય છે અથવા તો કાંઈ લાંબો મંદવાડ બોગવે છે તો તરત વહેમાઇ જઈને તેઓ ઘર ખાલી ફરે છે ને નવું બાંધે છે, તેમાં કદી રહેતા નથી, તે પણ એવા ડરથીજ. બહાર નીકળતી વખતે હંમેશાં શુકન જુએ છે. કામે જતાં બિલાડી આડી ઉતરે છે તો કામ સિદ્ધ થશે નહિ એમ માની બાપડા ઘેર પાછા ફરે છે. નીકળતાં કાબી બાબુએ કાળી કાબરને કરોળતી સાંભળે છે તો અપશુકન થએલા સમજે છે, પણ જો જમણી બાબુએ બોલતી સાંભળે છે તો કામ જરૂર સિદ્ધ થવાનું એમ માનેછે (જુઓ ગીત ૫૪, લીટી ૧૮-૧૯.)

બીલ ભોંકા ધણુંખડું જંગલમાં કે ડુંગરો પર ઝુંપડાં બાંધી રહે છે. બિલોડી ગામમાં હારબંધ ઘરો જોવામાં આવતાં નથી, પણ ટેકરેટેકરે કે ડુંગરેડુંગરે છુટાં છુટાં ‘ટાપરાં’ હોય છે. એ પ્રમાણે ઉગ્રી જગ્યાએ છુટાં છુટાં ઘર બાંધે છે તે કાંઈક જૂતડાકણના ડરને લીધે, કાંઈક સ્વરક્ષણને ખાતર (દ્વરથી આવનારને જોઈ શકાય તેને માટે), અને કાંઈક રાત્રે પણ પોતાના ઘરમાં જેસી પોતાની ખેતી સાચવી શકાય તે હેતુથી. જ્યાં જ્યાં ગામ હોય છે ત્યાં ત્યાં એવાં જથાબંધ ‘ટાપરાં’ જોવામાં આવે છે. એવી રીતે જથાબંધ ઝુંપડાં આવેલાં હોય છે તેને ‘પાલ’ પણ કહે છે. એક એક પાલમાં કેટલીક વખત ઘણાં છાપરાં આવેલાં હોય છે ને તે મોટા વિસ્તારમાં પથરાયેલાં હોય છે. તેથી તેમાં પાછાં ફળીઆં કે ‘પાડા’ હોય છે. દરેક છાપરું ટેકરાની ટાય પર હોય છે, ને તેને ફરતી જમીનમાં ખેતી કરવામાં આવે છે તેને ‘વાડા’ કહે છે. તેમાં મકાઈ, ચણા, તમાકુ, મરચી, રીંગણી, વાલોળ, એરંડી વગેરે ઉગાડવામાં આવે છે. વળી સૌ

સૌનાં મહુડી ને આંખા તો હોય છેજ. એ પ્રમાણે એ લોકો પોતાને ખપની લગભગ સધળી ચીજ ઉત્પન્ન કરી શકે છે. ફક્ત મીઠું કે લૂણ લેવાને તેઓને વાણીઆ કે વહોરાની દુકાને જવું પડે છે.

બીજાનાં છપરાં તે કેવળ છાપરાંજ હોતાં નથી. તેમાં બધા જો-
ઈતો વગ હોય છે. તેમાં દોરને બાંધવાની જગા હોય છે, અનાજ
બરવાની જગા જુદી હોય છે, રાંધવાની તથા સૂવાની જગા જુદી
હોય છે વગેરે. વળી, રાત્રે 'જનાવર' (વાઘ) નો ભય હોવાથી ઘરને
ફરતી કોમડાંની વાડ કરી લીધેલી હોય છે, જેથી અંદર બાંધેલાં
દોરનું રક્ષણ થાય છે. ઘર ધણુંખરું કામડાની ટટીનાં હોય છે ને
કેટલાંકે છાણથી થાપી લીધેલાં હોય છે. છાપરાં ધાસપી કે પરાળથી
છાએલાં હોય છે. અંદરથી પણ ઘર સ્વચ્છ હોય છે. ઘરવાખરામાં પાણી
બરવાનાં માટલાં તથા રાંધવાનાં હાંદલાં ઉપરાંત અનાજ બરવાની કામ-
ડીની કોડી, હળવાની ધંટી, છોકરાંને સુવાડવાની કામડીની ઝોળી,
સુવાના એકાદ બે ઢોળીઆ, તમાકુ પીવાનો હુકો તથા હળ વગેરે
ખેતીનાં સાધન હોય છે. તાંબાપિત્તળનાં વાસણુ વગેરે કીમતી સામાન
કાંઈ ધણુંખરું હોતો નથી.

રાત્રે ઘરની ચોરી કરવાને કુતરા પાળેલા હોય છે, જે એટલા
બધા વિકરાળ હોય છે કે રાત્રે તો તેનાથી ડરવુંજ પડે છે. જો બચકું
બરે છે તો માંસનો સોચો કાઢવા વગર રહેતા નથી. કેટલાક જંગલી
બાગોમાં નિશાળનો મહેતાજી છોકરાંને બોલાવવા જાય છે સારે છોક-
રાંને નિશાળે નહિ મોકલવાં હોય તે છતાં મહેતાજી રોજ રોજ
કાયર કરતો હોય તો બીજા લોકો તેની પાછળ કુતરાને દોડાવે છે.
એટલે પછી મહેતાજી ફરી છોકરાંને બોલાવવા જવાનુંજ બૂલી જાય છે.

એ લોકોનો પોશાક ધણો સાદો હોય છે. મરદો માથે કાળાક
બાંધે છે, સરીરે ચેપાડું (ચોમાસામાં કામળા) ઝોટે છે, કમરે
મણુકાપોયસો દોરો ને લંગોટ બાંધે છે (ગમે તેવો ખાતો પીતો

હોય ને ખેસવાને ઘોડું રાખતો હોય તોપણ), કાને મોટી વાળી પહેરે છે, ને હાથમાં તીરકામદી રાખે છે. બેસાં ધાધરો તથા કાંચળી પહેરે છે, કીલે લુગડું ઝાઢે છે, ને કામ કરવું કાવે માટે ધાધરનો કાઢડો વાળે છે. હાથેપગે પિત્તળાઆં ને હાથે કેટલીક વખત કપી-રનાં ઘરેણાં કે કાચની બંગડીઓ પણ પહેરે છે. ગજે 'દોરડો' ધામે છે, માથે 'બોર' બાંધે છે, ને કાને 'વેલ્લા' તથા 'લોળાઆં' ધામે છે.

બીજા લોકોનો મુખ્ય ખોરાક મકાઈ ને મહુડાનાં ફૂલ છે. તેઓને તમાકુ તથા દારૂનું વ્યસન હોય છે. દારૂને વાસ્તે તો એવા ગાંડા હોય છે કે દારૂની લાલચ આપી હોય તો ગમે તે કામ કરવાને તેઓ તૈયાર થઈ જાય છે. એ લોકો માંસાહારી પણ હોય છે અને મુએશાં જનાવરનું માંસ પણ વખત આવે તો ખાતાં અચકાતા નથી.

મિલોડી બાપા ધણે ભાગે ગુજરાતીને મળતી હોય છે, પણ તેમાં મેવાડી, મારવાડી, હિંદી વગેરે બાપાતું મિશ્રણ હોય છે. બીજા લોકોનાં ગીત મધુર હોતાં નથી તેથી મેવાડીમાં કહેવત પણ છે કે "કંઈ ચારણુરી ચાકરી, કંઈ એરંડાચારી રાખ, કંઈ મિલોરી માણો, કંઈ સાહીઆરી સાખ."

કેળવણીમાં બીજા લોકો ધણા પાછળ છે. એ લોકોને કેળવવાને નિશાળો દાઢવામાં આવી છે, પણ તેમાં હાજરી ધણીજ અનિયમિત રહે છે ને તેથી અભ્યાસ પણ જોઈએ તેવો થતો નથી. એ લોકોને શીખવવાને વાણીઆપ્રાહ્મણ કરતાં બીજા મહેતાજી હોય તો વધારે સારું કામ થઈ શકે એમ માની એવા મહેતાજીઓ તૈયાર કરવાને દાહોદમાં એક બીજા રકૂલ સ્થાપવામાં આવી છે, જ્યાં આખા પંચમહાલ તથા રેવાકાંડાની નિશાળોમાં ભણતા ઉપજા ધોરણના છોકરાઓને સાથે રાખી છપલાં ધોરણનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે,

* ચારણુની તે ચાકરી શું, એરંડાની તે રાખ શા, લાલનું તે ગાહું શું, સાઠ વરસના છુટાની તે સાખ શા ?

અને વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષા માટે તેઓને તૈયાર કરવામાં આવે છે. એ પરીક્ષામાં પસાર થયા પછી જો કોઈ લાયક માલમ પડે છે ને તેની મરજી હોય છે તો તેને અમદાવાદની ટ્રેનિંગ કોલેજમાં વધુ અભ્યાસ માટે મોકલી આપવામાં આવે છે. નહિ તો વર્નાક્યુલર ફાઇનલ પરીક્ષામાં પસાર થએલા બીજા વિદ્યાર્થીઓને જીલ્લાની બીજા નિશાળોમાં મહેતાજી તરીકે નીમવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે ચાલતે દહાડે બીજા લોકોની નિશાળોમાં બીજા મહેતાજી થઈ જશે, અને એમ થએથી કદાચ કેળવણી તરફ એ લોકોનો અભાવ ઓછો થશે.

ધર્મ તથા આચારવિચાર: એ લોકોને ધર્મનો કાંઈ ચોક્કસ વિચાર હોતો નથી. સાધારણ રીતે તેઓ માતાને માને છે, તેને મેક્ષો બોગ (મરણાં કુકડાં વગેરેનો) આપે છે, અને પછી તેનો આહાર કરે છે. કોઈ માંદું પડે છે તો તેને ડાકણ વળગી હશે એમ માની બડવાને ધૂણવા બેસાડે છે અને માતાની બાધા રાખે છે. વળી તેઓ ખારબીજ (ચંદ્ર)ના સોગન ખાય છે, ને પુત્રપ્રાપ્તિને સારું હુંગર નવડાવવાની (દવ લગાડવાની) માનતા રાખે છે. એ ઉપરાંત, તેઓ મહાદેવ, હનુમાન વગેરેને પણ માને છે. લમકિયા કરાવવાને તેઓ આત્મજીને કોઈ કોઈ વાર બોલાવે છે પણ ઘણું ખર્ચ તો એ કામ કન્યાનો બનેલી કરે છે. સગો બનેલી ન હોય તો પોતાની જાતમાંના ગમે તેનો બનેલી એ કામ કરે છે.

એ લોકોને આચારવિચાર કાંઈ હોતો નથી. તેઓ મેક્ષા ને ગંદા રહે છે. દરરોજ નાહતા નથી. શિઆળામાં તો ભાગ્યેજ મહીનામાં એકાદ બે વાર નાહતા હોય. જંગલ જઈ આવ્યા પછી હાથ-પાણી પણ લેતા નથી. તેઓમાં કહેવત છે કે “પહેલે પહાણે જેવી તેવી, બીજે પહાણે રાજ જેવી.” કપડાં પણ ગંદાં પહેરે છે. તો-પણ હવે કેળવણીનો કાંઈક પ્રસાર થવાથી સુધારો થવા માંડ્યો છે. યોડા વખત પર એ લોકોમાં ગોવિંદ કરીને એક ગુરૂ નીકળ્યો હતો.

તેના બોધથી એ લોકોના આચારવિચારમાં ધણો ફેર પડવા માંડ્યો હતો. ધણીખરા બીલોએ માંસદાર લેવાં બંધ કર્યાં હતાં, બેરાંબેરાંએ પિત્તળાઆં કાઢી નાખ્યાં હતાં, અને તેઓ નાહવાધોવા વગેરેની ચો-કખાઈ રાખવા લાગ્યા હતા. પણ એ ગુરુએ પાછળથી રાજ્યવિરુદ્ધ હીલચાલ કરવા માંડી અને આ અબણુ લોકોને ખોટા ઉશ્કેરવા માંડ્યા તેથી સરકારે તેને તથા તેના એલાઓને પકડી દેશપાર કર્યા છે. ગુરુ ગયો એટલે બીલ લોકો પાછા જોવા હતા તેવા થઈ ગયા છે.

ફીતરિવાજ: બીલ લોકો પોતાની જાતમાં ને જાતમાં લમ વ્યવહાર કરતા નથી. દાખલા તરીકે, પારગી જાતનો બીલ પારગીની કન્યાને પરણતો નથી. તેને તો બીજી જાતની કન્યા શોધવી પડે છે, એ લોકોમાં બાળલમ થતાં નથી. કન્યા ૧૫-૨૦ વર્ષની થયા પછીજ સગાઈ વગેરે લમ-વ્યવહાર કરવામાં આવે છે. સગાઈ લમ પહેલાં-થીજ ઘણુંખરું કરી મૂકવામાં આવે છે, પણ કન્યા મોટી થએલી હોય છે તો સગાઈ થયા પછી તરતજ લમ કરી દેવામાં આવે છે. કન્યાનો બાપ પોતે પોતાની છોકરીને પરણાવવાને તત્પરતા જતાવતો નથી, કારણ કે તે જો તેમ કરે છે તો છોકરીને કાંઈ ખોડ હશે તેથી તે ઉતાવળ કરે છે એવો લોકો વહેમ ખાય છે. કન્યાનું માગું વર અથવા વરના બાપ કે તેના બીજા કોઈ સગા તરફથી આવે છે, અને કન્યાના બાપને તે વાત ખસંદ હોય છે તો તેની હા કહે છે, નહિ તો ના કહે છે. વાત ગમતી હોય છે તો તે વિષે આગળ વિચાર થાય છે ને દાણું અથવા કન્યાવાળાને આપવાની રકમ નક્કી થાય છે. અસલ કન્યા બદલ બળદની એક જોડ આપવાનો રિવાજ હતો; પણ હાલ તો તેને બદલે ત્રણ, ચાર કે સાડાચાર વીસ રૂપીઆ આપવાનો ચાલ છે. એ ઉપરાંત કન્યાની માને ૨૦, ફાઈન ૫, કોકાને ૫, બાબા એટલે મોટા કોકાને ૧૨, મામાને ૧૨ અને મામના પટેલને ૧૨ રૂપીઆ આપવા પડે છે તે જુદા-પ્રથમ તો કન્યાની માને ગર્ભના નવ માસ

જેટલા ૬ આપવામાં આવતા, પણ પાછળથી વધારો થયો. તેમ દાયણને (સુધિયાણી, હન્યાણીને) ૧ આપવામાં આવતો તે હાલ કોઈકને આપે છે. દાપાના રૂપીઆ સગાઈ થયા પછી અને લક્ષ્મીના દહાડા પહેલાં આપી દેવા પડે છે. નહિ આપવામાં આવે તો સગાઈ તોડી નાખી શકાય. લક્ષ્મી થતા પહેલાં વરને કોઈકે નહારો રોગ લાગુ પડી જાય તોપણ સગાઈ તોડી નાખી શકાય, પણ તેમ કરવામાં આવે છે તો વરના, નાના ભાઈને પરણતું હોય છે તો તેની સાથે કન્યાને પરણાવવી પડે છે. લક્ષ્મી થતા પહેલાં વર મરી જાય છે તો પણ જોમજ કરવામાં આવે છે. દાપું અપાયા પછી લક્ષ્મીની તૈયારી શરૂ થાય છે. લક્ષ્મી વખતે કન્યાને વરવાળાને એક રૂપાની દોરડી (ગળામાં ધાલવાની), એક વાળી, અને બે પગનાં પિત્તળનાં બોરીઆં આપવાં પડે છે. કન્યાનાં સગાંવહાલાં તુતરાં (ચાંસ્ત્રો) કરે છે તેમાં રોકડ નાણું એટલે રૂપીઆ કે અર્ધો આપે છે. કન્યાદાનમાં કન્યાનો બાપ ખાતોપીતો હોય છે તો એક વાહરડી કે પાડી આપે છે. લક્ષ્મી વખતે બેરાં દટાણાં તથા નિર્લજ્જ ગીત ગાય છે. લક્ષ્મીયા ધણુંખરું હિંદુરિવાજ પ્રમાણે થાય છે. ચાર મંગલકેરા રૂપાં પછી કન્યાને તેના સગાવહાલા વારા દરતી ખાંધે બેસાડી નામે છે. રાત્રે કન્યાનો બાપ જમણવાર કરે છે ને તેમાં દારૂ પાય છે. દારૂ વગર તો લક્ષ્મી કે કોઈ પણ કાર્ય પુરું થએલું ગણાતું નથી. દારૂ વધારે પીવાથી મારામારી પણ થાય છે ને રંગનો ભંગ થાય છે. રાત્રે વરકન્યાને જુદો મુકામ આપવામાં આવે છે. ખીજે દહાડે સવારે વરની જાન વિદાય થાય છે.

બીકોમાં એક કરતાં વધારે સ્ત્રી કરવાનો રિવાજ છે. એ લોકોમાં નાતરાં પણ કરે છે. ઘણીના મરણ પછી સ્ત્રી જો જીવાન હોય છે તો તેને ઘણીનાં સગાંવહાલાં તરફથી પૂછવામાં આવે છે કે તે રહેવાની છે કે નાતરે જવાની છે. જો નાતરે જવાની હોય (અને ધણુંખરું તે જોમજ કરે છે) તો તે દહે છે કે હું તો મારા બાપને

ત્યાં જવાની છું. જો મરનારને નાનો બાઈ હોય છે તો તો તેમ ધણું ખર્ચ તેને પરણવાને તૈયાર થાય છે, અને બાઈ પણ ધણું ખર્ચ તેની સાથેજ રહેવાનું પસંદ કરે છે, પણ બાઈ જો કદાચ તેને પરણવાની ના કહે છે ને ખીજને ત્યાં જાય છે તો ભારે ઝઘડો ઉભો થાય છે અને પંચ તેને નવા ધણી પાસે દંડ અપાવે છે ત્યારેજ તેનો નિકાલ આવે છે.

ધણીના જીવતાં પણ જો તેની સાથે જરાબર બનતું નહિ હોય તો સ્ત્રી પરપુરુષને ત્યાં જઈને રહે છે. પણ તેમ, થાય છે તો જ તેને રાખે છે તેને ન્યાતના ધારા પ્રમાણે રૂ. ૬૦ થી ૧૦૦ સુધીના તેના આગલા ધણીને દંડ આપવો પડે છે. એ પ્રમાણે પરસ્ત્રી કે પરપુરુષ સાથે જઈ રહેવામાં એ લોકો કાંઈ હીણપત કે ગેરઆબરૂ સમજતા નથી.

જો કુંવારી છોકરી પરપુરુષ સાથે નીકળી જાય છે અથવા તેને કોઈ ફોસલાવી લઈ જાય છે તો તેને તેના બાપને પંચ દસાવે તે રૂ. ૧૦૦ સુધીના દંડ આપવો પડે છે. પણ દંડ આપ્યો કે પછી કાંઈ તકરાર કે હીણપત રહેતી નથી ને રાજખુશીથી લગ્ન થાય છે.

મરણ પ્રસંગે જો મરનાર મુખીપટેલ કે કોઈ સારો ગણાતો બીજા હોય છે તો મુકદ્દાની આમળ દેલ વગાડતા તથા બંદૂકોના અવાજ કરતા રમસાન બૂમિએ જાય છે. ઉત્તર કિયામાં શ્રાદ્ધ સરાવવાનું કામ ગોર તરીકે રાવળ કરે છે. આ પ્રસંગે સર્ગાવહાલાં ઝોલણું કરે છે એટલે કે પાષડી, મુંદડી, પેશીઉં લાવી ધરધણીને આપે છે. તેમ કેટલાંક સગાં ચોખા, ધી તથા મકાઈનું બડકું પણ લાવે છે. કારજમાં (જારમાને દહાડે) મકાઈનું બડકું અગર ચોખા કરીને નાતને ખવડાવે છે. કારજ જારમા પરજ કરવું એવો નિયમ નથી. જ્યારે ધરધણીને મળે ત્યારે પણ કરી રાકે.

બીજા મરતી વખતે પોતાની મીઠકતની વ્યવસ્થા કેવી રીતે કરવી તે કહેતો જાય છે. તેમ જો નથી કરતો તો તેની પૈરી તથા મોટો છોકરો જો તેઓને બનાવ હોય છે તો તેનાં વારસ ગણાય છે

અને કુટુંબનાં બીજાં માણસનું પોપણ કરે છે. જો તેઓને બરાબર બનાવ હોતો નથી તો સ્ત્રી બધી મીઠકતની વારસ થાય છે ને બધાનું પોપણ કરે છે. જો સ્ત્રી કે છોકરો હોતાં નથી તો બાઈ વારસ થાય છે. છોકરીઓ તથા બીજાં કુટુંબનાં બેસંજોને તો જીટલું આપી જાય તેટલુંજ મળે છે.

તહેવારોઃ બીજાં લોકોમાં હોળી, ગોઠગઆઠમ, દસરા અને દિવાળી એ ચાર તહેવાર મોટા ગણાય છે. હોળીમાં દારૂ વિશેષ પીવામાં આવે છે ને દસ દહાડા સુધી (આમળાઆ અગિઆરસુધી રંગપંચમી સુધી) તોડાન ચાલે છે. એ પ્રસંગે સ્ત્રીપુરો એકઠાં થઈને દારૂ પીએ છે, અપશબ્દ બોલે છે, નકારાં ગીત ગાય છે ને નાચે છે, અને જતાઆવતાને રસ્તે રોકી તેમની પાસે ગોઠ લે છે ત્યારે તેને છોડે છે. તહેવારો પર મરદો ગોળ કુંડાળું ચઢી નાચે છે. વચ્ચે દોલ વગાડનાર રહે છે અને તેની આસપાસ બીજો કુંડાળામાં ફરતા ફરતા ગાય છે ને દાંડીઆ રમે છે. દોલ વાગતો જાય છે તે પ્રમાણે તેઓ પગ ઉપાડે છે અને જમ જમ તેઓ રસે ચઢે છે તેમ તેમ પગ ઉતાવળે ઉપાડતા જાય છે અને વધારે વધારે ફૂદીને નાચે છે. હોળી પ્રસંગે વચ્ચે મોટી હોળી સજાગાવીને નાચે છે.

લીલપંચ તથા બૉર્ડરકોર્ટઃ બીજાં લોકોમાં ટંટાંઝપડા થાય છે તેનો નિકાલ એ લોકોના પંચજ કરે છે. પંચનો ચુકાદોજ સૌને કમુલ રાખવો પડે છે, અને ધણુખર પંચ દંડજ કરે છે. બીજા કોઈનું ખૂન કરે છે તો પંચ તેની પાસે રૂ. ૩૦૦ દંડ આપાવે છે. એક રાજ્યવાળા બીજાને બીજા રાજ્યવાળા બીજા સાથે ટોતતકરાર થાય તેનો નિકાલ બૉર્ડરકોર્ટ કરે છે. એ કોર્ટમાં દરેક રાજ્યના પોલિટિકલ અમલદાર સાથે બેસે છે ને પંચની તથા રાજ્યની મદદથી તકરારનો નિકાલ થાય છે.

અનુક્રમણિકા.

નંબર.	ગીત.	પાનું.
૧.	પાણિઆરી વિશે	૧,૨
૨.	એક પાણિઆરીને વણજારાના છોકરા સાથે પ્રીત લાગવાથી તે તેની સાથે નાસી ગયેલી તે વિશે...	૩,૪
૩.	ગોવાળીઆનું ગીત	૫,૬
૪.	„ „	૭,૮
૫.	„ „	૯
૬.	„ „	૧૦
૭.	કંથારાં ખાતાં લાગેલી માયા વિશે	૧૧
૮.	લાગેલી માયા નહિ છોડવા વિશે	૧૨
૯.	વાડીમાં ફૂલ વીણતાં ચઢેલી પ્રીત વિશે	૧૩
૧૦.	ધારને ગુપ્ત રીતે આવવાનું સૂચવવા વિશે	૧૪
૧૧.	પ્રેમવિનોદ	૧૫
૧૨.	લાડીનું સ્વપ્ન આવવાથી તેની તપાસમાં જવા વિશે	૧૬,૧૭
૧૩.	દોળાઆ વિશે	૧૮
૧૪.	દોળાનું ગીત	૧૯
૧૫.	હન્યાદાન વખતનું ગીત	૨૦,૨૧
૧૬.	લસ વખતનું ગીત	૨૨
૧૭.	લસનું ગીત	૨૩,૨૪
૧૮.	„ „	૨૫
૧૯.	„ „	૨૬
૨૦.	„ „	૨૭
૨૧.	લસનું ગીત	૨૮
૨૨.	„ „	૨૯

નંબર.	ગીત.	પાનું
૨૩. „ „ ...	...	૩૦
૨૪. „ „ ...	...	૩૧
૨૫. „ „ ...	...	૩૨
૨૬. „ „ ...	...	૩૩
૨૭. રીસાએલી વડુને મનાવવા વિશે	...	૩૪,૩૫
૨૮. આણું વિશે	...	૩૬
૨૯. શુભ પ્રસંગે ગામમાં પેસતાં ગવાતું ગીત	...	૩૭
૩૦. કાંખીઆ વિશે	...	૩૮
૩૧. જીવાનીમાં લુગડાંધરેણું પહેરી લેવા વિશે	...	૩૯
૩૨. પિંચેરસાસરાં વિશે	...	૪૦
૩૩. સાસરાના દુઃખ વિશે	...	૪૧,૪૨
૩૪. સાસરા વિશે	...	૪૩
૩૫. કન્નેડાનું ગીત	...	૪૪,૪૫
૩૬. „ „	...	૪૬
૩૭. તલવાડાના નાનજી કામોરની ખાર બેરી વિશે	...	૪૭,૪૮
૩૮. ચુંદડી વિશે	...	૪૯
૩૯. ગરબી	...	૫૦
૪૦. „	...	૫૧
૪૨. ગામમાં આવેલા વડોરા પામે ધરેણું લેવા વિશે...	...	૫૨,૫૩
૪૨. બનેશ્વરના મેળાનું ગીત	...	૫૪,૫૫
૪૩. „	...	૫૬,૫૭
૪૪. વસોણાનું ગીત...	...	૬૦
૪૫. માઝણાં મારવા જતાં ચએલી લકાઈ વિશે	...	૬૧,૬૨,૬૩
૪૬. મકાઈના દોડા લેવા જવાથી ચએલી લકાઈ વિશે...	...	૬૪,૬૫,૬૬
૪૭. પરગામની છોકરી પર બળાતકાર કરવાથી ચએલી લકાઈ વિશે	...	૬૭,૬૮

ભીલોનાં ગીત.

(૧)

પાણીઆરી વિષે.

સુંનાની ઝેદુણીરે, ^૧	મારા મર્યા લાલ.
રૂપાનાં બેહુલારે,	”
લટકે બેઠાં લીધારે,	”
૨ સાતેને સધયેરારે,	”
મારગડે રસ લાજ્યારે, ^૩	”
સરવરિયે ^૪ જામ લાજ્યારે,	”
આરે બેઠાં મેઘ્યારે,	”
વાડીમાં ઉતેર્યારે,	”
^૫ તળથી દાતણ બાજ્યારે,	”
સાતે દડકા ક્યારે,	”
સધયેરાંમાં વેંસ્યારે,	”
ઢાડમાં દાતણ મોજ્યારે, ^૬	”
કોગળા ફરેજારે, ^૭	”
ઉમતા સુરજ વાંસ્યારે, ^૮	”
માને બાપ વાંસ્યારે,	”

૧ ઉદણી. ૨ સાત. ૩ લાજ્યા. ૪ સરોવર. ૫ તળસી. ૬ મોજ્યા, મર્યા, ચાજ્યા. ૭ કુરકુર કર્યા. ૮ વાંચ્યા, સમ્યા.

લટકે બેડાં લીધારે,	મારૂં મરવા લાલ.
ઢંસણ પાંણી ઉતારે,	"
બેડુલાં ઝંકોળ્યારે,	"
બેડુલાં બરી કાડ્યારે,	"
લટકે બેડાં લીધારે,	"
ધમકે પાળ સડ્યારે,	"
મારગડે રસ લાળ્યારે,	"
ઘેરૂને આધ્યારે,	"
બેડુલાં ઉતાર્યારે,	"
દેરાંણી જોડાંણીરે,	"
ધણી જાણ્યાં નોકરીરે,	"
બાર બાર વરની નોકરીરે,	"
જ્યાં મોટાંની નોકરીરે,	"

૮

11

:

(૨)

એક પાણીઆરીને વણુબરાના છોકરા સાંથે પ્રીત
લાગવાથી તે તેની સાથે નાસી ગયલી તે વિષે.

સાતેને સધયેયી ^૧	ભોળા	કલાજી,	સાતેને સધયેયી રે સોલ.
સુંનાની સાંભેળી ^૨	„	, ,	સુંનાની સાંભેળી રે સોલ.
રૂપાના ધડુલા	„	, ,	રૂપાના ધડુલા રે સોલ.
મારેગડે રસ લાજ્યો	„	, ,	મારેગડે રસ લાજ્યો રે સોલ.
સરવરિયે જઈ લાગ્યાં	„	, ,	સરવરિયે જઈ લાગ્યાં રે સોલ.
તળશી દાતણુ બાગ્યાં	„	, ,	તળશી દાતણુ બાગ્યાં રે સોલ.
દાતણિયાંને મોભ્યાં	„	, ,	દાતણિયાંને મોભ્યાં રે સોલ.
કોગળા ફરોળા કર્યા	„	, ,	કોગળા ફરોળા કર્યા રે સોલ.
આથ પોગ પખાળ્યા	„	, ,	આથ પોગ પખાળ્યા રે સોલ.
હિગતા મુરજ વાંસ્યા	„	, ,	હિગતા મુરજ વાંસ્યા રે સોલ.
બેડુલાં ઝકોભ્યાં	„	, ,	બેડુલાં ઝકોભ્યાં રે સોલ.
લટકે બેડાં લીધાં	„	, ,	લટકે બેડાં લીધાં રે સોલ.
ધમકે પાળે સડયાં	„	, ,	ધમકે પાળે સડયાં રે સોલ.
પાળે વણુબરાનો બેટો	„	, ,	પાળે વણુબરાનો બેટો રે સોલ.
અવળી ^૩ કાંગડ રોળે	„	, ,	અવળી કાંગડ રોળે રે સોલ.
મૂડીલો ^૪ નંદવાહે	„	, ,	મૂડીલો નંદવાહે રે સોલ.
નવલેરો ^૫ લેધ આલે	„	, ,	નવલેરો લેધ આલે રે સોલ.
મારેગડે રસ લાજ્યાં	„	, ,	મારેગડે રસ લાજ્યાં રે સોલ.

૧ સલીમરો. ૨ હટલી. ૩ આગળથી નહિ પણ પાછળથી કાંકરી
નાળે ૪ ચૂડલો, ચૂડો. ૫ નવલો, નવો.

ઘેરલેને ગીયાં	બોળા કલાજી,	ઘેરલેને ગીયાં રે લોલ.
હાહુડી મેંણાં ખોલે	„ ,	હાહુડી મેંણાં ખોલે રે લોલ.
વડવોર આવડી વાર કીંમ લાગી,	„ ,	આવડી વાર કીંમ લાગી રે લોલ.
પાળે વણુનરાને બેટા	„ ,	પાળે વણુનરાને બેટા રે લોલ.
મને અવળી તે કાંગડ રોળી	„ ,	અવળી તે કાંગડ રોળી રે લોલ.
તમે વણુનરાને જાળે	„ ,	વણુનરાને જાળે રે લોલ.
જાહું તો હું થાહે	„ ,	જાહું તો હું થાહે રે લોલ.
તમે હી હો હી હો કરજો	„ ,	હી હો હી હો કરજો રે લોલ.
તમે માળવોને મુજરાત કરજો	„ ,	માળવોને મુજરાત કરજો રે લોલ.
કરજું તો હું થાહે	„ ,	કરજું તો હું થાહે રે લોલ.
તમે માળવિયો ગોળ ખાળે	„ ,	તમે માળવિયો ગોળ ખાળે રે લોલ.
ખાહું તો હું થાહે	„ ,	ખાહું તો હું થાહે રે લોલ.
મારેગડે રસ લાગી	„ ,	મારેગડે રસ લાગી રે લોલ.
વણુનરાને જાહું	„ ,	વણુનરાને જાહું રે લોલ.

ગોવાળીઆંનું ગીત.

માળવે ^૧ કાજર ખોલે,	હાળી રઅમડીવાળું.
તારાં રેડાં ^૨ મારાં પાડાં,	”
બેળાં દરી યસારહું,	”
તારાં મહિડાં મારા યડાળિયા,	”
બેળાં દરી ખાહું,	”
મહિડાંનો મહરખો,	”
ડાળાયાનો દુકેડો,	”
રેડાં કેમનાં વાળહું,	”
વાળહું આડે માળ,	”
ઉનાળાનો ફાડો,	”
તોપ ^૩ તો ધણો લાગે,	”
ધટખોરીનો સાંયસો ^૪ ,	”
તેને સાંયલે બેસશું,	”
તરસો ધણી લાગી,	”
કેયાળા ^૫ ગોડાવો,	”
નવળાં ^૬ નીર આઈયાં,	”

૧ માળામાં. ૨ હાળી અંબરખીવાળા ગોવાળીઆ. ૩ વાછરડો. ૪ ચારીશું. ૫ (ચણાના) દાળીઆ. ૬ મહુડાં ખાલી વખતે તે ચોકળાં હોવાથી તેનું દાંતે ચોટવું તે. ૭ તોપ. ૮ ધટખોરડી (એક ભતની જગડી ચોરડો, જેનાં બાર ઝેરી હોવાથી ખવાતાં નથી). ૯ છાંયડો. ૧૦ કુવાળી. ૧૧ નિર્ભળાં.

નવળાં તીર પીઠાં,	કાળી અંગડીવાળું.
ઠાડાં હીળાં પડીયાં,	"
પાસીકુકા ^૧ રમહું,	"
રમતે માયા લાગી,	"
સાસો જતાં રિજ્યે,	"
રે'ડાં કેમનાં જહે,	"
રે'ડાં આંકી મેલહું,	"
જઘને હું ખાહું,	"
અડદાંની રડાળ લેહું,	"
અડદાંની ડાળ લીલળી ^૨ ,	"
માંમાંની ડાળ લેહું,	"
હાળના સોખા લેહું,	"
કધની ધપાલે જહું,	"
ભોરી ^૫ પાલે જહું.	"
કેને ટેકે જહું,	"
મારા મામાને ટેકે,	"
તાં જઘને રેહું.	"

૧ પાંચ કુકાની રમત. ૨ દાળ. ૩ લીસી, ચાકણી. ૪ જ્યાં લીલ લોકોની જ્યાળધ વસ્તી આવેલી હોય તેને પાલ કહે છે. ૫ હુ'ગરપુર તાળાનું ભોરી નામનું એક ગામ.

(૪)

ગોવાંળીઆનું ગીત.

થુર ^૧ કોટી ^૨ પાત્રે, વાલિયા નેનાંમાં,	
હોના ^૩ વાંણાં વાયાં,	”
૨પા દાડો ઉજ્યો,	”
૪ભાગળ ભરી ઢાહી, ^૫	”
ઝોરડો ભરી ભેંહી, ^૬	”
કોડજ્યું ^૭ ભરી સાળા, ^૮	”
ગાવડલી ઝેડાવે, ^૯	”
ધુધરજ્યાળો ઝાંપો,	”
હાંકળજ્યાળી હેરી, ^{૧૦}	”
કુંજુ ગોવાળ જાહે,	”
વાલજ્યું નીનાંમું,	”
વરજુડી વેવાંણે,	”
વરજુ ફાટયામાંયરે, ^{૧૧}	”
ગાવડી દોમની વાળકું,	”
આંમળજ્યાં મળાંમાં, ^{૧૨}	”

૧,૨ એ નામનાં કુંજરપુર તાળાનાં ગાયો છે. ૩ સોના. ૪ ધરની પરસાળમાં દોરને બેસવાની આંતરી લીધેલી જગ્યાને ભાગળ કે વેડ કહે છે. ૫ ગાય. ૬ ભેંસ. ૭ કોટીડ, કોડ. ૮ જાકરાં. ૯ હાંકે, ચરવાને લક જાય. ૧૦ સાંકળીની માફક કામડીની સજડભરી લીધેલી ધરને ફરતી વાડની અંદર આવેલી ચોરી જેવી સાંકડી જગ્યા. ૧૧ ફાટયામાં, ફાટ પર ચડેલી. ૧૨ આમળાનો ઝાડ જ્યાં ધણાં આવેલાં છે તે ગાળમાં.

ડનાળાનો ફડો,	વાલિયા ને નાંખાં.
તોપ તીખો લાગે,	”
ઝાઝી રાણનો ^૧ સાંયસો,	”
ઇને સાંયસે બેસસું,	”
હાંગડી સાળો કરે, ^૨	”
વરજી રહને બોલે,	”
ફા ^૩ ફા કીને કરે,	”
ધણીની ધણીઆણી,	”
સાલ જતાં રિજે,	”
કણી પાલે જાહે,	”
બોરાધ કાટી પાલે,	”
તાંહે મારો મામો,	”
ઇને ટેકે જાહે,	”

(૫)

ગોવાળીઆનું ગીત.

કુંગરી ઉપર કરગે'ટી^૧ વિયાંણી^૨ રે મા'રાજ.
 વાસોતાનાં સોરાં દાહી સારે રે,   ,,
 વાસોતાને સોરે ઐંડાં ફોડ્યાં રે,   ,,
 કરગે'ટી તો અરજ કરવા સાક્ષી રે,   ,,
 કરગે'ટી તો કુંગરપુર ભાંધ લાગી રે,   ,,
 કરગે'ટી તો પોજે^૩ જઈને ઉખી રે,   ,,
 હાં કરગે'ટી તું કેમ આવી રે,   ,,
 બાવસી^૪ મારાં ઐંડાં ફોડી નાંસ્થાં રે,   ,,
 હાં કરગે'ટી ફેણે^૫ ઐંડાં ફોડ્યાં રે,   ,,
 કરગે'ટી તો જોડી આથ ઉખી રે,   ,,
 ઐમ કરતાંમાં ચારસો^૬ શપાઈ મોકલ્યા રે,   ,,
 વાસોતાનાં સોરાં પકડી લીધાં રે,   ,,

ગોવાળીઆનું ગીત.

હેલુ પેલું તારિયું ઉગેલુરે, રતન તારિયું.
 તારિયું ઉજ્યુ ને વાંણાં વાવાંરે, „
 તારાં રેડાંને મારાં પાડાંરે, „
 બેળાં કરીને આપણુ સારલુરે, „
 તારા ડાળિયાને મારાં મહુડારે, „
 બેળાં કરીને આપણુ ખાહુરે, „
 પાડાં સારતે માયા લાગીરે, „
 જતાં રેવાનાં દક્ષ ધિયારે, „
 જતાં રેહું તો હું ખાહુરે, „
 ટકા પૈશાની ગાંઠ લેહુરે, „
 ક્રિયે મારગે આપણુ જહુરે, „
 ગોદરાની^૧ સડક સાલ્યાં જહુરે, „
 ગોદરાનો ઘંણી ઘંણુ માંગેરે, „
 ઘંણુ માંગે તો રાતે જહુરે, „
 રાતે જહું તો સોર^૨ થહુરે, „
 ટકો પૈશો તો સુગી પડયોરે, „
 ખરસી^૩ ખૂટીને માયા દૂટીરે, „

કંથારાં ખાતાં લાગેલી માયા વિષે.

(ખેરાં ગાય છે).

કાળી ૧ કંથાર એક જળુરે, શેષ ૨ સોરી.

કંથારે ૩ કંથારાં લાગારે, ”

કંથારે કંથારાં ખાકારે, ”

૪ કાળી ખતેની વાળી જોડીરે, ”

કંથારાં ખાવાનું મન થઇયુંરે, ”

સામેને કંથારાં ખાવા જઇએરે, ”

કંથારાં ખાતે માયા લાગીરે, ”

જતાં રેવાનું દલ થયુંરે, ”

જતાં રેહુંને હું ખાહુરે, ”

ટકારે પૈશાની ૫ ગાંઠ લેહુરે, ”

સાવળ ૬ કરા સોખા ખાંડી લેહુરે, ”

એરે આછને હું ખાહુરે, ”

કેડોનો કદોરો વેસી ખાહુરે, ”

કોટનો દોરડો વેસી ખાહુરે, ”

જહુંને કેને ટેકે જહુરે, ”

તાં મારા કાકનો હે ટેકોરે. ”

૧ એક જળનું બોરડીના જેવું કાંઠવાળું પહ્લુ આસપાસ જળાની માફક પયરાઈ જઈ જાય. ૨ છેલ્લું—છેલ્લખીલી છેલ્લી. ૩ કંથારનાં બોર, એ ચણીબોર જેવાં ને રંગે કાળાં હોય છે. ને ખવાય છે. ૪ સાળી. ૫ પૈસા ટકા ગાંઠી (ખાંધી) લઇયું. ૬ સાળના-સાળના ચોખા.

સાગેલી માયા નહિ છોડવા વિષે.

સાગીરે પાતળિયા રેડ, માયા કેમ સોડું રે;

આસંરે આથીયુ ધન,

માયા કેમ સોડું, તારો કેમ કેમ મેલું ર.

લાગીરે ખાતજિયા રેડ, માયા કુંભ સોડું રે:

આલુ'રે ઘોડીલા ધન,

માયા કેમ સોફું, તારો કેડો કેમ મેલું રે.

લાગીરે નાંનેથા રેડ, માયા કેમ ઓઢું રે:

ભાગીરે પાતળિયા રેડ.

આહુ'ને દોરીડા? ધન,

भाया कुंम सोकुं, ताशि हंडो कुंम मेखुं रे.

ਤਾਰਾ ਫਮ ਆਰਾ ਫਮ, ਆਧਾ ਫਮ ਸੋਫੁੰਦੇ:

સાગરિ ખાતજિયા રેડ.

આહુરે જોડીર ધન,

ਮਾਧਾ ਕੰਮ ਸੋਫ਼ੁ, ਤਾਰੋ ਕੋਠਾ ਕੰਮ ਮੇਲੁੰ ਰੇ.

સાગીરે ખાતજિયા રેડ, માયા હંમ સોડ રે:

લાગીરે નાંનેયા રેડ.

વાડીમાં ફૂલ વીણતાં વીણતાં થયલી પ્રીત વિષે.

રાજની વાડીમાં મોગેરા મોરો;
રાજની વાડીમાં વેર રાજ ઉતરો;
વીણતે^૧ સૂણતે લાડણી ડીડો;
બાપા હો મારા ધ વોર જુગે^૨;
ઉતળા^૩ તગાધમાં^૪ જળમય^૫ પાંણી;
તારે લાડકડો ઘોતીયાં ઘોવે;
ઉતળી તગાધમાં જળમય પાંણી;
તારે લાડકડી પગલાં પખાલે;
ઘોતીયાં ઘોતે લાડણી ડીડો;
લાડણી જઈ એના બાપાને વેંદવે;
બાપા હો મારા ધ વોર જુગે;
કેડે પાતળિયોને મુખડે સામળિયો.

પ્રેમવિનોદ.

ઉતો રાગની વાડિયોમાં ગઈતી મારા રાજ, કરમલ^૧ વીણના ગઈતી મારા રાજ.
 મોતો ખોળો વાગી કરમલ વીણમાં મારા રાજ,   ,,
 પેલું પાળે ઉણું મોટીયાડ મારા રાજ,   ,,
 ઉતો વીણું વીણુંને વેરી આલે મારા રાજ,   ,,
 મોતો ઝીમ કીધું તીમ સાળે સડયું^૨ મારા રાજ,   ,,
 ઉતો જઈ મારા બાપાને કંઈ આલે મારા રાજ,   ,,
 તારો બાપો તો મારો હાહરો મારા રાજ,   ,,
 ઉતો જઈ મારા વીરાને કંઈ આલે મારા રાજ,   ,,
 તારો વીરો તો મારો હાળો મારા રાજ,   ,,
 ઉતો જઈ મારી માડીને કંઈ આલે મારા રાજ,   ,,
 તારી માડી તો મારી હાડું મારા રાજ,   ,,
 ઉતો જઈ મારી બીનાને કંઈ આલે મારા રાજ,   ,,
 તારી બીના તો મારી હાળી મારા રાજ,   ,,

૧ કરમલ, ૨ મેં જો જો મેં તેને કહું (વાયો) તેમ સમજીતે વધારે
 આળે ચડયો.

૧ કરમલ, ૨ મેં જો જો મેં તેને કહું (વાયો) તેમ સમજીતે વધારે
 આળે ચડયો.

લાડીનું સ્વપ્નું આવવાથી તેની તપાસમાં જવા વિશે.

(મરદ અને ઝેરાં ગાય-છે.)

પીળીને પરખાતે^૧ ધનજી, કુંડે કુંદોરોરે.
 દાતણ પાંણી કરે ધનજી,
 ટાકું હીણું જોવે^૨ ધનજી, કુંડે કુંદોરોરે.
 કુતારી બોલાવે ધનજી, "
 સાગણે^૩ વડાડે ધનજી, "
 ધુંગીઆં^૪ કરાવે ધનજી, "
 ધુંગીઆં વેરાવે ધનજી, "
 દોલીઆં ધડાવે ધનજી, "
 દોલીઆં રંગાવે ધનજી, "
 દોલીઆં ભરાવે ધનજી, "
 પઝારાંની^૫ પડાળે ધનજી, "
 દોલીઆં ઢગાવે ધનજી, "
 ગોદેકાં પથરાવે ધનજી, "
 પડગાસાં^૬ મેલાવે ધનજી, "
 હૂતો ધોરાધોર ધનજી, "
 અરદી ને^૭ અદરાતે ધનજી, "
 સમણીયે ઝપલાછ્યો ધનજી, "
 અમકે જેહું ચપ્પયું ધનજી, "

૧ પ્રખાતે. ૨ ટાકું શીણું જમી લે છે. (કે. દ. મુવ). ૩ સાગવન (કે. દ. મુવ) ૪ સામના કહ્યા. ૫ ઝોરડાની, ધરની. ૬ પરસાળમાં. ૭ ખાટવાના પાયા નીચે મૂકવાની પડવી. ૮ અર્ધાં રાત્રે.

માતા પુત્રણ લાગી ધનજી, કેડે કંદોરોરે.
 હું ને હમણું આપ્યું ધનજી,
 લાડી હમણે આવી ધનજી,
 કુણી રે પાલાંની ધનજી,
 માંડવ^૧ દોરી પાલે ધનજી,
 લાડી જોવા જીવું ધનજી,
 કાકાને^૨ હાલે ધનજી,
 કાકાજી હો મારાં ધનજી,
 લાડી જોવા જીવું ધનજી,
 કાકો ને ભતરીજો ધનજી,
 માંડવ દોરી પાલે ધનજી,
 જીવુંને ફેર જીવું ધનજી,
 ફોવા ને વાવડી ધનજી,
 પાંણીઝેરી ઓલાં^૩ ધનજી,
 લાડી નરકી લેજો ધનજી,
 મોરલા^૪ એડાવાળી ધનજી,
 મોટા રે ઓળાની ધનજી,
 એ તો જાતી કરો ધનજી;
 કુંભાધનાં^૫ ઓલાં ધનજી,
 લાડી નરકી લેજો ધનજી,
 ખીળી કાપડીવાળી ધનજી,
 એ તો લાડી ખરી ધનજી,
 એ તો લાડી લેટું ધનજી.

૧ હુંગરપુર સંસ્થાનમાં એ નામની પાલ આવી છે. ૨ સાદ કરે-
 કરાવે, બોલાવે. ૩ પાણીઆરીનાં ટોળાં. ૪ નીરખી. ૫ મોર ચીતરેલા-
 (કે. હ. મુવ) ૬ કુંવારીનાં.

ઢોલીઆ વિષે.

(આ ગીત બેરાં લખપ્રસંગે ગાય છે.)

- ૧ માંતુંડી સુતાપોરનું^૧ સુતારી^૨ બોલાવડું, ૨ માંતુંડી.
 ૨ માંતુંડી ખાંતે^૩ ખાંતે સાગણે વડાડડું,   ,,
 ૩ માંતુંડી ખાંતે ખાંતે સાગણે વેરાવડું,   ,,
 ૪ માંતુંડી ખાંતે ખાંતે કરવતે^૪ મેલાવડું,   ,,
 ૫ માંતુંડી ખાંતે ખાંતે પુગીઆં વેરાવડું,   ,,
 ૬ માંતુંડી ખાંતે ખાંતે ઢોલીઆ ધગ્રવડું,   ,,
 ૭ માંતુંડી રંગાપોરનું^૫ રંગારી બોલાવડું,   ,,
 ૮ માંતુંડી ખાંતે ખાંતે ઢોલીડો રંગાવડું,   ,,
 ૯ માંતુંડી વેણાપોરનો^૬ વેણારી^૭ બોલાવડું,   ,,
 ૧૦ માંતુંડી ખાંતે ખાંતે ઢોલીડો વણાવડું,   ,,
 ૧૧ માંતુંડી ખાંતે ખાંતે ધરેડાં^૮ આસાવડું,   ,,
 ૧૨ માંતુંડી ખાંતે ખાંતે પડગાસો મેલાવડું,   ,,
 ૧૩ માંતુંડી ખાંતે ખાંતે હોડ વાળી પોડડું.   ,,

૧ આ નામ કલ્પિત નજાય છે. કહેવાનો શાવ એટલેજ નજાય છે કે ન્યાં સારા સુતાર રહેતા હશે ત્યાંથી. ૨ સુતાર. ૩ ખાંતે, ખાંતથી, હસટ-બેર (?). ૪ સુતાપુરની માફક રંગાપુર પણ કલ્પિતજ લાગે છે. ૫ વેણા-પુર પણ કલ્પિતજ લાગે છે. ૬ વાણુ વણનાર. ૭ હીરનાં મોહડાં. ૮ વસા-લીકું, મંગાલીકું.

હોળીનું ગીત.

આંખો મોઘેરિ મહડે મોઝેરા, ફેડૂડીતો લેળા^૧ લેળા નવહડે,
આવો કલશબાધ ઓળા રમીએ.

નઈ આવો તો નગશબાધના હમરે, આવો મસરાતી ઓળા રમીએ.
શવતા ઓડું તો ઓળા રમડું, મુએ એલી^૨ રાંમ રાંમીરે,
આવો કલશબાધ ઓળા રમીએ.

એમાં ટોળાંમાં જોઈ જોઈ લેજોરે,
 કાકા આલોકે કન્યા હો દાનોરે,
 રૂલી કોડિયું બરેલી સાળારે,
 એમાં ટોળાંમાં જોઈ જોઈ લેજોરે,
 કાકી આલોકે કન્યા હો દાનોરે,
 રૂલી વેડે બરેલી ગાયોરે,
 એમાં ટોળાંમાં જોઈ જોઈ લેજોરે.

(૧૫)

કન્યાદાન વખતનું ગીત.

(બેસાં ગાય છે).

કારી મટકીમાં ભરીઆં મહુઝાંરે,
 ઉતો માયે મટકડીને સાલીરે,
 ઉતો જાડરે વાગાને^૧ મારેગરે,
 ઝાંણે^૨ મારેગે ઝ્યાંનો હે દાંણીરે,
 મારી નવેરંગ સુંદડી તાંણીરે,
 જીવી તાંણી તેણું મીતો જાણ્યુંરે,
 તું લો ઝવડો ઝ્યાંનો હે શુભારે,
 ઉતો ગોકળ મથુરાંનો શુભારે,
 તાર દાંણ ધટે તે લો લેજરે,
 હેલી આવે ગાવાળીઆંની ટોળારે,
 તરીઆં તોરેણાંને^૩ રોપાવેરે,
 હેલાં પરણે^૪ નાનડીઆં બાબેરે,
 બાપા આલોકે કન્યા હો દાંનેરે,
 હેલા ગવેડે બરેલા ધોરીકારે,^૫
 ઝાંમાં ટોળાંમાં જોઈ જોઈ લેજરે,
 માડી આલોકે કન્યા હો દાંનેરે,
 હેલી વેડે બરેલી જોટડીઆરે^૬,

૧ ઘેટાંને માગે (?) ત. જાડરીઓનું વગ. ૨ તરતોરણ, ગ્રાહ-હુંડા ને તોરણ. ૩ “વાડામાં”-(કે. હ. છુવ.) ૪ ધોરી-(હુસરીમાં જોડાય તેવા), બજારો. ૫ લીચાયા બિનાની અથવા એક જ વખત લીચાયાથી લેંચો.

એમાં ટાળાંમાં જોઈ જોઈ લેજોરે,
 કાકા આલોકે કન્યા હો દાંતરે,
 હેલી કોડિયું બરેલી સાળારે,
 એમાં ટાળાંમાં જોઈ જોઈ લેજોરે,
 કાકી આલોકે કન્યા હો દાંતરે,
 હેલી વેડે બરેલી ગાયોરે,
 એમાં ટાળાંમાં જોઈ જોઈ લેજોરે.

(૧૬)

સત્ર વખતનું ગીત.

(બેસાં ગાય છે).

રાહી^૧ નાંનેરી પરણાવી, રાહી બમરીરે.
 રાહી ધાળીઆંમાં પરણાવી,   ",
 રાહી માંમાને ઘેર ^૨પમણી,   ",
 રાહી ક'કુએ ^૩વધાવી,   ",
 રાહી ^૪સોખડમે વધાવી,   ",
 રાહી હાહરા ^૫હરખું આવે,   ",
 રાહી આપડી ^૬હેરીએ આવે,   ",
 રાહી ધુધટ ભૂલી ગઈ,   ",
 રાહી આવોભાવો કરે,   ",
 રાહી ઉઠો ભાંગ આસે.   "

૧ ઊઠરીનું નામ. (વડનગરા ક્ષણીમાં 'રાઈ' 'રાઈલી' એવાં નામ હોય છે. રાધાની સખીનું નામ 'રાઈ' કે 'રાહી' કવિતામાં મળી આવે છે. કે. હ. મુવ) ૨ પરોણી અર્થ. ૩ વધાવી. ૪ સોખા વતી. ૫ સસરા સરખું. ૬ રોરીએ.

(૧૭)

સમ્રતું ગીત.

(એ કન્યાવાળાં વરવાળાંને ગાય છે.)

૧દળજ્યાંમાં હું પડી, ૨વેવણી આવરે ૩મેલાંમાં.

મારો રાવજીભાઈ બોલાવે, ,,

મારો કીયો ભાઈ કુંવારા, ,,

મારો ગલાલભાઈ કુંવારા, ,,

૪સેનાજી ૫હેરજ્યાંમાં હું પડી, સેનાજી આવરે મેલાંમાં.

તને ૬હાંનાંમાં હમજીવું, ,,

મારો પાતળીઝા હે વીરો, ,,

તને ૭ઢોલીડા ઢગાવું, ,,

તને ૮દેવોર, ખાંચે પડ્યો, ,,

તને ૯હીરેકાં ૧૦ઝાસાકું, ,,

સેનાજી હોડવાળી પોડયાં, ,,

૧૦પાતર ૧૧જોવાંનિયાં ૧૨રોજાયરે, ,,

સેનાજી ૧૩ઝાધાંનાં રીયારે, ,,

મારો કીયો ભાઈ જોવનીઝા, ,,

મારો સમનોભાઈ કુંવારો, ,,

તને ૧૪હાંનાંમાં હમજીવું, ,,

૧ દળીઆંમાં, ૨દફાંટળીઆંમાં, બદ્દાર ખુશામાં. ૩ વેવાણ. ૪ મહેલમાં, ૫રમાં. ૬ છીનાજી. ૭ ચોરીમાં, વાટમાં. ૮ સાનામાં, સાનથી, ઈસારતથી. ૯ પાછળ. ૧૦ હીરનાં ગોદડાં. ૧૧ વસાવું. ૧૨ પાત, કુપાત. ૧૩ જીવાંનીમાં. ૧૪ રોજાય છે. ૧૫ ગર્ભ.

સેનાળ પૂરા દાડા જા'યરે,   ",
 સેનાળ ૧ કાંઠકા કુંઠકી કરે,   ",
 સેનાળ ૨ હજ્યાણી બોલાવો,   ",
 ગવાલ આધાપારી કરે,   ",
 મારી રાંડ તો મરી જાહે,   ",
 સોઠક પૂરાં ૪ પાખળ પડયું,   ",
 હજ્યાણી રધને કેવુ બોલે,   ",
 સોઠક આપો કીને કહે,   ",
 ગવાલને આપો કહે,   ",
 સેનાળ માંડી કેને કહે,   ",
 હીરકીને કહે માડી,   ",
 સેનાળ રધ કીને કહે,   ",
 નવલીને કહે રધરે,   ",
 સેનાળ આપો કેને કહે,   ",
 રાવજીને કહે આપો,   ",
 સેનાળ આખી કેને કહે,   ",
 બૂરીને કહે આખી,   "

---

૧ પ્રસૂતિની વેદનાને લીધે મોંઘાથી નીકળતા દુ ખસાયક વૃદ્ધાર ૨
 સોઠયાણી. ૩ ગવાલ સોઠયાણીને બોલાવવાને આધાપાખી કરે ૪ ૫૪
 પાખળ પડયું, ગળે પડયું.

(૧૮)

લમનું ગીત.

(એ પીડી ચોળતી વખતે ગાય છે).

અળદી? અળદીરે અળદીનો સોડ, અળદીરે મારે દલ લાગી.

બોળા લાડણુરે તારાં દીલ રંગાવું,   ”

હાળેજ હાળેજરે હાળેજનો સોડ, હાળેજ મારે દલ લાગી.

બોળા લાડણુરે તમારી આંસુઓ રોગાવું,   ”

મેંદી મેંદીરે મેંદીનો સોડ,   મેંદીરે મારે દલ લાગી.

બોળા લાડણુરે તમારા આંધ રંગાવું,   ”

(૨૦)

સમનનું ગીત.

(એ વરુન્યા પરણ્યા બેઠાં હોય છે ત્યારે ગવાય છે.)

લાડો પીળા ૧પણુજર લાડો પીળા હેંણે નજીયાયે;

એંતી એંને અળદી રોળાવી એંણે પીળા નજીયાયે.

લાડી કાળી ૨કણુજર લાડી કાળી હેંણે નજીયાયે;

એંતી એંને મેંદ રોળાવી એંણે કાળી નજીયાયે.

(૨૧)

સગનનું ગીત.

(આ વર પરણવા બેઠો હોય છે તે વખતે ગવાય છે.)

આથોમાં ૧નારેળાંને બેઠાહોરે કુંવોર બેઠાહોરે જાંભુ વાંછીમોના કુંવોર.
 કાંતામાં કડોડાને બેઠાહોરે કુંવોર બેઠાહોરે   "
 પોગામાં મોજડિયોને બેઠાહોરે કુંવોર બેઠાહોરે   "
 આથોમાં બોરીમાંને બેઠાહોરે કુંવોર બેઠાહોરે   "

(૨૩)

સમ્રાજ્ય ગીત.

(આ જોડકાં કન્યાવાળાં વરવાળાંને ગાય છે.)

પીપળાનું પાંતું બોલે ધડાધડરે, વડલાનું પાંતું હે શુંશુંરે.
 લાડી તારો બાપો બોલે ધડાધડરે, લાડા તારો બાપો હે મૂંગારે.
 લાડી તારી માંડી બોલે ધડાધડરે, લાડા તારી માંડી હે શુંગીરે.
 લાડી તારો કાકો બોલે ધડાધડરે, લાડા તારો કાકો હે મૂંગારે.
 લાડી તારો ચીરો બોલે ધડાધડરે, લાડા તારો વીરો હે મૂંગારે.

૩૧

(૨૪)

લગ્નગીત.

(આઃ જોડકાં વરનાળાં કન્યાનાળાંને ફેરા ફરતી વખતે ગાય છે.)

લાડો ફેરા ફરેરે, આથમાં હોનું રૂપરે;

લાડી ફેરા ફરેરે, આથમાં લેંડુરે.

લાડો ફેરા ફરેરે, આથમાં રૂપા લેંડુરે;

લાડી ફેરા ફરેરે, આથમાં લેંડુરે.

૩૨

(૨૫)

લગ્નગીત.

(આ જોડકાં વરઠ્ઠા પાછળી જોડે છે ત્યારે ગવાય છે).

કુંજ મોડ કુંજ સોડરે, લાલ પાંનાથ.

અમે મોટા તમે સોટારે,   "

વોર મોટા લાડી સોટીરે,   "

(૨૬)

સગનનું ગીત.

(એ કન્યાને સાસરે વળાવતી વખતે ગવાય છે).

ગુજરી બાપાજીના ખોળા કેમ સોડ્યારે, ગુજરી કેમે રેહો.

ગુજરી હાહરાજીને ખોળે જમ બેઠારે, ”

ગુજરી માડીજીના ખોળા કેમ સોડ્યારે, ”

ગુજરી હાહુડીને ખોળે જમને બેઠારે, ”

ગુજરી કાકાજીના ખોળા કેમ સોડ્યારે, ”

ગુજરી જોડજીને ખોળે જમને બેઠારે, ”

ગુજરી વીરાજીના ખોળા કેમ સોડ્યારે, ”

ગુજરી દેવરિયાને ખોળે જમ બેઠારે, ”

ગુજરી બાભીજીના ખોળા કેમ સોડ્યારે, ”

ગુજરી નણુદીને ખોળે જમને બેઠારે. ”

રીસાધલી વહુને મનાવવા વિષે.

સોડી^૧ મોડી ખજુરીનો વેંજણો,^૨
 તમારી વડઝોર રીહાંમણેં સાલ્યારે;
 તેનેં કુંણે મનમણેં જાય,
 ઝોસો^૩ લાગો વજ વડને ધુંધટડે.
 એની હાહુ મનમણેં જાયહેરે;
 હાહુ તમારી વાજેલી તો નઈ વળું,
 તમારા દીકરાના કડવા હે જોલ,
 ઝોસો લાગો વજ વહુને ધુંધટડે.
 લાંબી લાંબી ખજુરીનો વેંજણો,
 તમારી વડઝોર રીહાંમણેં સાલ્યારે;
 તેનેં કુંણે મનમણેં જાય,
 ઝોસો લાગો વજ વહુને ધુંધટડે.
 એના હાહરો મનમણેં જાયહેરે,
 હાહરાજ તમારી વાજેલી તો નઈ વળું;
 તમારા દીકરાના કડવા હે જોલ,
 ઝોસો લાગો વજ વહુને ધુંધટડે.
 લાંબી લાંબી ખજુરીનો વેંજણો,
 તમારી વડઝોર રીહાંમણેં સાલ્યારે;

૧. ડોડી, નાની. ૨. વીજણો. ૩. આ કીરીનો અર્થ જોલ સોડો
 સમજવી શકતા નથી, પણ કદાચ વહુએ રીસાવાથી ધુંધટ ખૂબ તાણ્યો
 હશે તેથી તે એના જેવો દેખાયો હશે.

તેને કુંણે મનમણે જાય,
 ઝાલો લાગો વજ વડને ધુધટડે.
 એના જેદજ મનમણે જાયહેરે,
 જેદજ તમારી વાળેલી તો નઈ વળું;
 તમારા જાઘના તો કડવા હે ખોલ,
 ઝાલો લાગો વજ વડને ધુધટડે.
 લાંબી લાંબી ખમ્બુરીનો વેંજણો,
 તમારી વડઝોર રીઠાંમણે સાલ્યારે;
 તેને કુંણે મનમણે જાય,
 ઝાલો લાગો વજ વડને ધુધટડે.
 એના દેવર મનમણે જાયહેરે,
 દેવર તમારી વાળેલી તો વળુંરે;
 તમારા મેંદા લાગે હે ખોલ,
 ઝાલો લાગો વજ વડને ધુધટડે.

(૨૮)
આણાં વિષે ગીત.

(બેરાં ગાય છે ને દરેક ટુંક બબ્બે વાર બોલે છે).

અમકું ધમકું બેય ^૧બોને,   અમકુંડીરે.

ઝાઝીરે બોરોમાં^૨ ઝૂમાં^૩,   =

હાહરો આણે આધયો ઝૂમાં,   „

દોરડો માયો કિમ ન લાધયો,   „

ઐટલાં આણાં પાસાં ફેરો.   „

જેહજી આણે આધયો ઝૂમાં,   „

હાંકળી માગી કિમ ન લાધયો,   „

ઐટલાં આણાં પાસાં ફેરો.   „

દેવરિયું આણે આધયું ઝૂમાં,   „

નાથડી^૪ માગી કિમ ન લાધયો,   „

ઐટલાં આણાં પાસાં ફેરો.   „

પરપુયો આણે આધયો ઝૂમાં,   „

હાગનો હોગો^૫ લેતો આધયો,   „

હાગનો હોગો ઐશા માર્યો,   „

તાંહી નાહી ટોહલે^૬ વાગી^૭,   „

તાંહી નાહી સમે પેડે,   „

તાંહી નાહી ઝાંપે વાગી,   „

હાઈ આયેને મોરે કરી^૮,   „

સાલો આપડે ઘેરે જાજ્યે.   „

૧ બેનો. ૨ બોરડીઓમાં. ૩ ઝૂમે, ધૂમે, રમે. ૪ નાકની વાળી.
૫ સોટો. ૬ ટોહલે. ૭ અથડાઈ. ૮ હાથે સહાઈને આગળ કરી.

(૨૯),

(આ ગીત લીલ ખૈરાં કાઢી પણ ગામમાં શુભ
પ્રસંગે પેસતી વખતે ગાય છે.)

રે વાંણીના હાંકડી હેરીરે, મને હેરીયાં જાવાટે.
 રે આયોનાં ભોરીલાં આહુરે, મને હેરીયાં જાવાટે.
 રે ભોરીલાં નછરે લેતોરે, હેરીયાં નછરે જાવાટું.
 રે કોટીના દોરડા આહુરે, મને હેરીયાં જાવાટે.
 રે દોરડો નછરે લેતોરે, હેરીયાં નછરે જાવાટું.
 રે નાકાંની નાથડી આહુરે, મને હેરીયાં જાવાટે.
 રે નાથડી નછરે લેતોરે, હેરીયાં નછરે જાવાટું.
 રે માથાનો ખોરડો આહુરે, મને હેરીયાં જાવાટે.
 રે ખોરડો નછરે લેતોરે, હેરીયાં નછરે જાવાટું.

કાંખીઆ વિષે.

કંઠારો ^૧ કાંખિયું ^૨ લેધને આધયો,	રાધનો દુલોરે ^૩ .
હાહરાજી કાંખિયું મુલવી આલો,	„
વઢઝોરી કાંખિયું મોંધું ^૪ પડે,	„
વઢઝોરી કાંખિયું પેરી જીઓ,	„
વઢઝોરી કાંખિયું મોંધું પડે,	„
હાહરાજી કાંખિયું પેરી જોયું,	„
પરણું ^૫ રાવોળજીને મળે ગીયું,	„
પરણું ઘેરે જાત તો પેરી લેતી,	„
પરણું બારે વરની સાકરી ^૫ ગીયો.	„

---

૧ કંઠારો. ૨ પગે પીનજીઆની છેક નીચે પહેરવાનું પિત્તળનું ઘરેણું. ૩ પ્રા. ઢોલો=મરદ; સં. ઘવ (કે. હ. કુવ) સુરત સરય તરફ 'દોલો' એ કેઈક બેવકુફ માણસને માટે તિરસ્કારમાં વપરાય છે. ગુજરાતમાં કેટલોક ઠેકાણે હવે પ્રસંગે ફટાણામાં 'ફટાણા' તારી નાનેરી નાર, દોલો રે ગુજસતનો' એમ ગવાય છે. ૪ વર. ૫ સાકરી;

જીવાનીમાં લુગડાંધરેણાં પહેરી લેવા વિષે.

મારે આંગણે લેંમડી, નણદીને આંગણે ઝાડ માંછ.
 ધમકે વાકું લેંમડી, ફૂલ ઘેઝ્યાં^૧ ઘેઝ્યાં જાંયરે માંછ.
 નણદી બાધના વીરા, મને સુંડી વેારી આલરે માંછ.
 મારે જીગે સુંડી, મારાં ભરિયાં જોવન^૨ જાંયરે માંછ.
 મારે જીગે દોરડો, મને દોરડો વેારી આલરે માંછ.
 સુંડીના બેઠા, મને દોરડો ધડી આલરે માંછ.
 નણદીબાધના વીરા, મને ધુધરી વેારી આલરે માંછ.
 વેારીજાના બેઠા, મને ધુધરી વેારી આલરે માંછ.
 મારે જીગે ધુધરી, મારાં ભરિયાં જોવન જાંયરે માંછ.

(૩૨)

પિએરસાસરા વિષે.

સાથે ઉડિયે (૨) આપડે પીઝરિયે;
 આપડે પીઝરિયે તો બાપાજીનાં રાજારે;
 આપડે પીઝરિયે તો આંગાકેરાં ઝાડારે;
 આદાં^૧ કાસાં આદાં પાકાં ધ કેરાં સાખારે.

સાથે ઉડિયે (૨) આપડે હાહરિયે;
 આપડે હાહરિયે તો લેખકાકેરાં ઝાડારે.

સાથે ઉડિયે (૨) આપડે પીઝરિયે;
 આપડે પીઝરિયે તો કાકાજીનાં રાજારે;
 આપડે પિઝરિયે તો નારેળાનાં ઝાડારે;
 આદાં કાસાં આદાં પાકાં ધ સાખી^૨ રીન્નેરે;
 નાંની નાંની નાથડી તે પડી દુહ્યાં^૩ ઝાકારે;
 મોટરી ધડાવો પરણ્યા મન રાજી રીહેરે;
 નાંનેરી ધડાવો પરણ્યા મન રાજી રીહેરે;

સાસરાના દુઃખ વિષે.

(બૈરાં ગાય છે ને સામસામાં ઝીંચે છે. દરેક દુક બજાએ વાર બોલે છે.)

મારા જાપાના ઘરમાં એકલી રે, ધન રે મારી મઝાએડી.^૧

હાં મેટાંની કુંચેરી રે, " "

મને રાંકને ઘેરે દીધી રે, " "

હાં મેડીઆંની પોડનારી રે, " "

મને ટાપરી વતાડે રે,^૨ " "

હાં ચૂંચુ^૩ તારી ટાપરી રે, " "

હાં દોલીઆંની પોડનારી રે, " "

મને ખાટલી વતાડે રે, " "

હાં બાથુ^૪ તારૂં ખાટલું રે, " "

હાં બેહોની દોનારી રે, " "

મને સાળકી^૫ વતાડે રે, " "

હાં માઈ તારૂં સાળકું રે, " "

હાં થાળીઆંની જમનારી રે, " "

મને દેમણુ^૬ વતાડે રે, " "

હાં ફોકું તારે માથે રે, " "

હાં ધુણીઆની^૭ બરનારી રે, " "

મને માંચુકી^૮ વતાડે રે, " "

- ૧ મહુલી કે માવલડી ? ૨ હું મેડી પર સૂતારી તેને ટાપરી વિતાડે છે. ૩ ચાંપુ, આજ લગાડું. ૪ છાગી (કે. હ. મુવ.) બકરી. ૫ કામહું, ઠીકરાનું વાસણ. ૬ તાંબાનો દેડડો. ૭ માણ, માદીની ગૂંચર.

જાં ફોડું તારી સાતી^૧ રે, ધન રે મારી મરજીડી.
 જાં મેડીએ ધજાડા ખીસતી રે,   "
 જાં મેડીએ ખીસડી રાંધતી^૨ રે,   "
 જાં બાખડી બેઠનાં ધીયાં રે,   "
 જાં પળીયેં ધીયાં ખાતી રે,   "
 જાં ખાતી મઝા કરતી રે,   "
 જાં ઢેચે માંણા કાડતી રે,   "
 જાં ધમકે^૩ ધરતી તોડતી રે,   "

મને નાનંદી પરણાવી રે, પુરાંછી^૧ સાક્ષવાને દે-
 માઈ હાહરું રે વાગડરે,   ,,
 માઈ યિયોર હે ગુજરાતરે,   ,,
 મને લલરીયે^૨ પરણાવીરે,   ,,
 મારો હાહરો હે ઘયડો પાનાંરે,   ,,
 મારી હાહુડી હે ઘયડાં પાનાંરે,   ,,
 માઈ પરણ્યું હે નાનું બાળરે,   ,,

(૩૫)

કન્નેડાનું ગીત.

(બેરાં ગાય છે).

બાર વરની કન્યા ને અડી વરનો વોરરે;
 પાંણી ભરવા જઈ તારે વાંહે વાંહે આવેરે;
 વાંહે વાંહે આવે તારે કુવામાં અડસેશ્યુરે;^૧
 કુવામાં અડસેશ્યુ તારે ડાખક ટુખક કરે રે;
 ડાખક ટુખક કરે તારે અધિડલામાં^૨ દાજ્યુરે;
 અધિડલામાં દાજ્યુ તારે માંણે^૩ લંબાવીરે;
 માંણે લંબાવી તારે કાને વળગાયુરે;
 બાર વરની કન્યા ને અડી વરનો વોરરે.
 વાહીદાં રાજી^૪ તારે વાંહે વાંહે આવેરે;
 વાંહે વાંહે આવે તારે ઉદેડામાં દાખ્યુરે;
 ઉદેડામાં દાખ્યુ તારે દુદળક કુદળક કરેરે;
 દુદળક કુદળક કરે તારે અધિડલામાં દાજ્યુરે;
 અધિડલામાં દાજ્યુ તારે ટોપલુ લંબાધ્યુરે;
 ટોપલુ લંબાધ્યુ તારે કાને વળગાયુરે;
 બાર વરની કન્યા ને અડી વરનો વોરરે.
 રોટડોને કહે તારે સૂણા કને આવેરે;

૧ વાંસે વાંસે આળ્યા ત્યારે તેને કુવામાં હડસેલી દીધા. ૨ હેડામાં.
 ૩ ઘડા. ૪ ઘડાને કાને વળગી રાકાયું. ૫ વાસીદાં વાજું.

સક્ષા કને આવે તારે હંખાડું^૧ ધમકાયું^૨;
 હંખાડું ધમકાયું તારે બદડ બદડ નાહું^૩;
 બદડ બદડ નાહું તારે ટોડલે^૪ જઈને હથું^૫;
 ટોડલે જઈને હથું તારે સારકા^૬ સીસકી કરેરે;
 સારકા સીસકી કરે તારે અધખડલામાં દાજયું^૭;
 અધખડલામાં દાજયું તારે પેલી રોટી આલીરે;
 પેલી રોટી આલી તારે સેલી^૮ રોટી માંગીરે;
 સેલી રોટી આલી તારે હેંકાલાંબણ^૯ જોવેરે;
 હેંકાલાંબણ જોવે તારે હેંકાવાળું^{૧૦} આલ્યુરે;
 ખાર વરની કન્મા ને અડી વરનો વોરરે.

---

૧ બળતું લાકડું. ૨ નેરથી સામું ફેંક્યું. ૩ (ખારણાને). ૪ ચીસ
 પાડી રહે. ૫ હેલ્લી ૬ શીક્ષા સામું. ૭ શીક્ષા પર મહેલું (ધી.)

(૩૬)

દબ્બેડાંનું ગીત.

મા મને ડોહાને પરણાવીરે,
 ડોહાને ગોદડીના ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા સુથાં પુથાં, લેરે ડોહા સુથાં પુથ
 મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

ડોહાને અમલનો ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા ગદાગટ, લેરે ડોહા ગદાગટ,
 મા મને ડોહાને પરણાવી.

ડોહાને ધાંણીનો ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા કરડ કરડ, લેરે ડોહા કરડ કરડ,
 મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

ડોહાને રોટલાનો ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા કટકુ બટકુ, લેરે ડોહા કટકુ બટકુ,
 મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

ડોહાને ખાટલીનો ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા ભાગી ટૂટી, લેરે ડોહા ભાગી ટૂટી,
 મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

(૩૭)

તલવાડાના નાનજી ડાંગોરની ખાર બૈરી વિષે.

તલવાડાનું^૧ નાંનજી ડાંગોર,   ઝમકુડી.
 નાંનજીને^૨ તે ખાર બધ્યે^૩રે,   „
 ખારમામાં એક બોડી બધ્યે^૪રે,   „
 બોડી બધ્યે^૫રે રોરડો માંગે,   „
 ઝાસોડ જવાતુ નથી, બોરડો લવાતો નથી, બોડીને અલાતો નથી.
 બોડી માફ લોધ પીએરે—   ઝમકુડી.
 તલવાડાનું નાંનજી ડાંગોર,   „
 નાંનજીને^૨ તે ખાર બધ્યે^૩રે,   „
 ખારમામાં એક સાંદરી^૬ બધ્યે^૭રે,   „
 સાંદરી બધ્યે^૮રે કાંદકો^૯ માંગે.   „
 પદ્મતાપરે જવાતુ નથી, કાંદકો લવાતો નથી, સાંદરીને અલાતો નથી.
 સાંદરી માફ લોધ પીએરે—   ઝમકુડી.
 તલવાડાનું નાંનજી ડાંગોર.   „
 નાંનજીને^૨ તે ખાર બધ્યે^૩રે,   „
 ખારમામાં એક કાંણી^{૧૦} બધ્યે^{૧૧}રે,   „
 કાંણી બધ્યે^{૧૨}રે કાજળ માંગે,   „
 રાંમપોર જવાતુ નથી, કાજળ લવાતુ નથી, કાંણીને અલાતુ નથી.
 કાંણી માફ લોધ પીએરે—   ઝમકુડી.

૧ તલવાડા રાજ્યમાં આવેલું એક મોટું ગામ છે. ૨ ચોટલામાં બૈરીને માથાના આગલા ભાગ પર રાખે છે તે બોર. ૩ ચાંદરી, માથે ચાંદાવાળી, માથે તાલવાળી. ૪ કાંસરો. ૫ કુતેપુરા એ સૂર્ય તાળાનું ગામ છે. ૬ સૂર્યરામપુર.

(૩૬)

કબોડાંનું ગીત.

મા મને ડોહાને પરણાવીરે,
 ડોહાને ગોદડીનો ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા સુંથાં પુંથાં, લેરે ડોહા સુંથાં પુંથ
 મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

ડોહાને અમલનો ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા ગદાગદ, લેરે ડોહા ગદાગદ,
 મા મને ડોહાને પરણાવી.

ડોહાને ધાંણીનો ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા કરડ કરડ, લેરે ડોહા કરડ કરડ,
 મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

ડોહાને રોટલાનો ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા કટકુ બટકુ, લેરે ડોહા કટકુ બટકુ,
 મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

ડોહાને ખાટલીનો ધણો ભાવરે,
 લેરે ડોહા બાગી દૂડી, લેરે ડોહા બાગી તૂડી,
 મા મને ડોહાને પરણાવીરે.

(૩૭)

તલવાડાના નાનજી ડાંમેરની બાર બૈરી વિષે.

તલવાડાનું^૧ નાંનજી ડાંમેર,   ઝમકુડી.
 નાંનજીને^૨ તે બાર બધયે^૩રે,   ,,
 બારમામાં એક બોડી બધયે^૪રે,   ,,
 બોડી બધયે^૫રે ચોરડો માંગે,   ,,
 ઝાંઝોડ જવાતુ નથી, બોરડો લવાતો નથી, બોડીને અજાતો નથી.
 બોડી માફે લોધ પીએરે—   ઝમકુડી.
 તલવાડાનું નાંનજી ડાંમેર,   ,,
 નાંનજીને^૬ તે બાર બધયે^૭રે,   ,,
 બારમામાં એક સાંદરી^૮ બધયે^૯રે,   ,,
 સાંદરી બધયે^{૧૦}રે ઠાંઠકો^{૧૧} માંગે.   ,,
 પદ્મપરે જવાતુ નથી, ઠાંઠકો લવાતો નથી, સાંદરીને અજાતો નથી.
 સાંદરી માફે લોધ પીએરે—   ઝમકુડી.
 તલવાડાનું નાંનજી ડાંમેર.   ,,
 નાંનજીને^{૧૨} તે બાર બધયે^{૧૩}રે,   ,,
 બારમામાં એક ઠાંણી બધયે^{૧૪}રે,   ,,
 ઠાંણી બધયે^{૧૫}રે ઠાંજળ માંગે,   ,,
 રાંમપોર જવાતુ નથી, ઠાંજળ લવાતુ નથી, ઠાંણીને અજાતુ નથી.
 ઠાંણી માફે લોધ પીએરે—   ઝમકુડી.

૧ વાંસવાડા રાજ્યમાં આવેલું એક મોટું ગામ છે. ૨ ચોટલામાં
 મૂંધીને માયાના વાગલા લાગ પર રાખે છે તે બોર. ૩ ચાંદરી, માથે
 ચાંદાંવાળી, માથે તાલવાળી. ૪ કાંસકો. ૫ કુતેપુરા એ સૂર્ય તાળાનું ગામ
 છે. ૬ સૂર્યરામપુર.

તથવાકાનું નાંનજી હમિર,   ઝમકડી.
 નાંનજીને તે બાર બધેરે,   „
 બારમામાં એક રુંદી બધેરે.   „
 રુંદી બધેરે કડલાં માગે,   „
 કડાંણું જવાતું નથી, કડલાં લગતાં નથી, રુંદીને અગાતાં નથી,
 રુંદી માફે લોઈ પીએ—   ઝમકડી.

*	*	*	*	} બાકીનું ઘણી શોધ કર્યા છતાં મળી શક્યું નથી.
*	*	*	*	
*	*	*	*	
*	*	*	*	
*	*	*	*	

(૩૮)

સુંદડી વિષે.

૧ સુંદડી તે બઘેરી આવીરે,   પાવાધડની સુંદડી.
 આવી ઉતરી રાંમજીભાષને રવેડરે,   ”
 કરો મારા રાંમજી વીરા મૂલરે,   ”
 સુંદડીના હવાથે રોકડારે,   ”
 પેરો મારાં મોતીબાષ યુનારે,   ”
 સુંદડી પેરું તો કેડો બરાંચરે,   ”
 આડું તો પગથ્યો રાળાંચરે,   ”
 પોલું તો દરીઓ રંગાયરે,   ”
 અંઝેકું તો હડે ઝેણા મોરરે.   ”

૧ સુંદડી કે સુંદડીવાળો ? ૨ ધર. ૩ ખંખેરું છું ત્યારે તેના પર
 પાડેલી ભાતને લીધે બલે ઝીણા મોર હડતા હોય એમ જણાય છે.

(૩૯)
ગરબી.

બૈરાં ગાય છે.

ઐના પાવાને હેનાં પાપરે,	પાવો મેવાશી.
મીતો નથી ભાગી સરોવર પાળરે,	”
ઐનાં પાવાને હેનાં લાગાં પાપરે,	”
મીતો નથી તોડ્યાં આંખા કેરાં ડાળ,	”
ઐના પાવાને હેનાં લાગાં પાપરે,	”
મીતો નથી ભાગ્યાં મહુડા કેરાં ડાળરે,	”
ઐના પાવાને હેના લાગાં પાપરે.	”
મીતો નથી માર્યા રમતા મોરરે,	”
ઐના પાવાને હેના લાગાં પાપરે,	”
મીતો નથી કાપ્યાં ગાય કેરાં મળારે,	”

(૪૦)

ગરબી.

(બેરો ગાય છે.)

લીલો લેંઝડોરે મોર્યો^૧ નાગરવેલનો સોડ,^૨
 આડા અવળીરે શાંમાં શોનીડાનાં આટ,
 દોરડો મુલવતેરે^૩ લાગી લાલાભાઈની રેડ,^૪
 દોરડો પડત મેલોરે સાલો લાલાજી સંગાત.
 આડા અવળીરે શાંમાં વાંણીલાના આટ,
 મુંડી મુલવતાંરે લાગી લાલાભાઈની રેડ,
 મુંડી પડત મેલોરે સાલો લાલાજી સંગાત.
 આડા અવળીરે શાંમાં સોદાગરનાં આટ,
 ઘોડીલો મુલવતાંરે લાગી લાલાભાઈની રેડ,
 ઘોડીલો પડત મેલોરે સાલો લાલાજી સંગાત.

ગામમાં આવેલા વહોરા પાસે ઘરેણાં લેવા વિધે.

(બેસાં ગાય છે.)

લેમડી ^૧ સોરે વૉઈ ^૨ આધયું,	ઝમકડીરે.
હું હું હોદો લેધને આધયું,	"
ઝાંઝરી નેડાં ^૩ લેધને આધયું,	"
ઝાંઝરી મીતિ મુલવી નેયું,	"
મુલવી નેયું પેરી નેયું,	"
પેરીને તો હેરિયે ^૪ સાલ્યાં,	"
હેરિયે ^૫ સાલ્યાં ઠમકો કર્યો,	"
ઠમકો કર્યો મડકો ^૬ આધયો,	"
લેમડી સોરે વૉઈ આધયું,	"
હું હું હોદો લેધને આધયું,	"
કુમતી ધુધરી ^૬ લેધને આધયું,	"
કુમતી મીતિ મુલવી નેયું,	"
મુલવી નેયું પેરી નેયું,	"
પેરીને તો હેરિયે ^૭ સાલ્યાં,	"
હેરિયે ^૮ સાલ્યાં ઠમકો કર્યો,	"
ઠમકો કર્યો મડકો આધયો,	"
લેમડી સોરે વૉઈ આધયું,	"
હું હું હોદો લેધને આધયું.	"

૧ લીમડીને ચોરે. ૨ વહોરો. ૩ ઝાંઝરી નેડ. ૪ પેરીચી. ૫. મડકો, ઇડકો, મડકો. ૬ ધુધરીવાળા કુમતી ને ચોરલે બાંધે છે તે.

ત્રીલડી ^૧ જોડાં લેઈને આઈયું,	ઝમકુડીરે.
ત્રીલડી માતા મુલવી જોયું,	”
મુલવી જોયું સોડી ^૨ જોયું,	”
સોડીને તો હેરિયે સાધ્યાં,	”
હેરિયે સાધ્યાં હમકો કર્યો,	”
હમકો કર્યો મહકો આપ્યો,	”

(૪૨)

બનેશ્વરના મેળાનું ગીત.

(મરદ તેમજ ઝૈરાં ગાય છે).

બે'ણીશરનો^૧ મેળો,   જવર પટથે'ણુ.
મેળો ભેવા ભલું,   ,,
ભલું ને ફેર ભલું,   ,,
ખોણાવાળી કાઠી,   ,,
રઠે'ક કાઠો બાગે,   ,,
ઘાંભું ધઉડા કાકે,   ,,
૪ હરહેડી હુપેડી^૫,   ,,
મેટો ભેટો હાવે^૬,   ,,
મરડી^૭ હે ધે'યડી^૮,   ,,
ધમ્મર ધમ્મર પીસે,   ,,
દળાને પાળ વાળે^૯,   ,,
હુંડલી^{૧૦} ભરી વાળે,   ,,
કાઠી ૧૧ માથે મેલે,   ,,
વાડામાં વાલળાઓ,   ,,

૧ બનેશ્વર એ હુંજરપુર રાજ્યમાં મહી અને સોમ નદીના સંગમ પર આવેલું એક નગરનું ધામ છે. ૨ મૂઠીવતી ધક્કો મારી હવમચાવીને. ૩ દરાસોરનું લાકડાનું માથું. ૪-૫ સુપડી. 'એકાર્થે બેવડો રાખદ છે. ડા. મોટા ભેટો' (કે. હ. મુવ) ૬ ઉતાવળથી જાહેર છે. ૭ મારવાડી. 'માર = મરદ; મારડી = સ્ત્રી' (કે. હ. મુવ.) ૮ ધંટી. " નામધાતુ છે, નામ નથી. ડા. હળવું. (કે. હ. મુવ.)" ૯ લોટની ગોળ ફરતી પાળ વાળે-કરે. ૧૦ વાંસની ટોપલી. ૧૧ કાઠી ઉપર.

પાપડીઓ વેંચાવે,	ઝવેર પટલેંચુ.
પાપડીઓ હોળળે ^૧ ,	"
^૨ સુઘે વાહલી ^૩ બાળે,	"
હાંડલી ઘોવાડે,	"
પાપડીઓ ઝોરાવે,	"
પાપડીઓ ઝોહાડે ^૪ ,	"
મશાલો વટાડે,	"
હેંકાહાંમણુ ^૫ જોવે,	"
પળાયે ^૬ તેલાં ઠાડે,	"
પાપડીઓ સમઠાવે ^૭ ,	"
રોટલાં પોટલાં કરે,	"
પેટનાં પોટલાં કરે,	"
મેળો જોવા જાવું,	"
હું ને પૂરી જમ્યે,	"
કંડિયામાં કાપેડી ^૮ ,	"
ખીજી તે હું રે,	"
ભાબીવાળો ખંમકા ^૯ ,	"
તીને પેરણુ ^{૧૦} જમ્યે,	"
કે'ને હાથે ^{૧૦} જમ્યે,	"
ભાઈનું હાથુ ^{૧૧} જમ્યે	"

૧ વાડીમાં વાલોળ હતી તેની પાપડી વીણે છે અને સોજી (ચોકખી) કરે છે. ૨ ચૂલે. ૩ દેવતા. ૪ ઝોસાવે. ૫ ચીકા સાચું (જુઓ ગીત ૩૫-મું, લીટી ૨૪ મી). ૬ ચમકાવે, વધારે. ૭ કાપડી. ૮ આખીજ, ચોટલાને છેડે કાંસાનું કુધરીવાળું ઘરેણું લાલડીઓ બાંધે છે તે. ૯ પહેરીને. ૧૦ સાથે. ૧૧ સાળો.

મોઘલું હે વેવાખરે,	ઝરેર પટલેણ.
તીને દાયે જાપરે,	„
હેડે ધમ્માધમ્મ,	„
આડાં દોડાં આટાં ^૧ ,	„
દડક દોડાં આટાં,	„
વાંણીલાને આટે,	„
મુંદડી મૂલાવે ^૨ ,	„
હે વાંણીલા મૂલ,	„
દબ્બા રૂપીઆ લાગે,	„
સનિક ^૩ આડી જોવે,	„
જાણું જાણતું આપણું,	„
તાંદીને નીહેરી,	„
ઓરીલાને આટે,	„
જાણીક મૂલાવે,	„
કે ઓરીલા મૂલ,	„
એકે પાવલી લાગે,	„
સનિક ગામી ^૪ જોવે,	„
એણું જાણતું આપણું,	„
હેડે ઝમ્માઝમ્મરે,	„
વેવાધજ હો મારા,	„
જાણું ^૫ કાંય ખવાડો,	„
૭ દુકડા વાળી આપણું,	„

૧ ડાટ-દુકાન. ૨ મુંદડીનું મૂલ કરાવે. ૩ જરાક, ફાલેક. “સ”. સ્વરૂપ ?
 શનૈઃ ? (કે. ઇ. મુવ.)” ૪ જોસતું. ૫ ગૃધી. ૬ ખાવાનું-સારું, મિઠાઈ જેવું.
 ૭ દોડા-પૈસા વાળી આપણું.

વેવાંણી હો મારાં,	ઝવર પટલેણી.
ખાવું ખાંતે ખાળે,	”
વેવાધને રીઝવળે,	”
ફકડા વાળી લેકું,	”
હેડોરે મોઢલાઈ,	”
સામે ઘેર જાધ્યે.	”

ટીપ: ભાલ લોકોના મેળા બરાય છે ત્યાંથી બીલડીઓ જે પરપુરુષ સાથે પોતાનું મન મળેલું હોય છે તેની સાથે આગળથી કરી રાખેલા સંકેત પ્રમાણે આજે પણ નાસી જાય છે.

બનેશ્વરના મેળાનું ગીત.

(મરદ તથા જૈરાં ગાય છે.)

આંજીડીવખતુડીવાળી જોડી,^૧ મારી હેલી રે,
 હાં રે સોરી^૨ મેળીસરજ્યો^૩ મેળા,   ,,
 હાં રે સોરી મનમાં વસાર^૪ કરે,   ,,
 હાં રે સોરી માથામુંડી^૫ કરે,   ,,
 માથું રે વાળે ને મતું^૬ કરે,   ,,
 હાં રે સોરી એક જણને જહું,^૭   ,,
 વાગડજમાં^૮ ઢેબરજ્યાં^૯ મેળે આધ્યાં,   ,,
 ગુજરાતનાં ભાગળજ્યાં^{૧૦} મેળે આધ્યાં,   ,,
 પાણીપારનાં^{૧૧} કાણિયાં^{૧૨} મેળે આધ્યાં,   ,,
 બાણાહેબળનાં^{૧૩} સાંદરાં^{૧૪} મેળે આધ્યાં,   ,,
 વડગાંમીઆં દીદુડીઆં^{૧૫} મેળે આધ્યાં,   ,,

૧ આંજીડી ને વખતુડી એ બે બેનની જોડી હતી (ખેડાપાની સામા મહી નહીને પેલે પાર હુંગરપુર તાળાના વડગામામાં) ૨ છોકરી. ૩ બનેશ્વરનો. ૪ વિચાર. ૫ માથા સેંતી કરે, વાળ એળે ને સેંતો યાડે. ૬ વિચાર. ૭ 'એકલાં જહું'. (કે. હ. મુવ.) ૮ વાગડીઆ બીણ. ૯ ઢેબરીઆ—હુંદેપુર રાજ્યમાં આવેલા જયસમંદ કે ઢેબર સરોવરની આસપાસ વસતા બીણ. ૧૦ ભાગળીઆ બીણ ચણતર કામમાં હોશિયાર ગણાય છે. ૧૧ કડાણા સંસ્થાનમાં મહીના કાંડા પર આવેલું ગામ. ૧૨ કાણાં. ૧૩ બાણાસીમળ—ખાણીઆરને લગતું આવેલું સૂંધ તાળાનું ગામ. ૧૪ ચાંદરાં, માથે ચાંદાંવાળાં. ૧૫ દીદુડીના જેવા પાતળા પગવાળા વડગામના બીણ.

વાવડીનાં^૧ ઝાલાં^૨ તે મેળે આધ્યાં, મારી હેલી રે.
 પાલાંનાં^૩ પાતળજ્યાં^૪ મેળે આધ્યાં,   ",
 ખેડાપાંનાં શેલી^૫ મેળે આધ્યાં,   ",
 હુતિયાંનાં^૬ લંગોટિયાં મેળે આધ્યાં,   ",
 સતરીનાં^૭ મુંગાળજ્યાં^૮ મેળે આધ્યાં,   ",
 સોરાહજ્યાં^૯ ડેંગાળજ્યાં^{૧૦} મેળે આધ્યાં,   ",
 કાં રે સોરી સાંની સાંની^{૧૧} રાવે,   ",
 કાં રે બેનાં કધની પાસે જાહું,   ",
 કાં રે બેનાં ખેડાપાની પાસે.   "

૧ વાગડમાં એક ગામ. ૨ હોલા પક્ષી જેવા કહે નાના. ૩ મલવાસી, ટાંડા, કુશળગઢ વગેરે તરફના વાંસવાડા ઈલાકાના. ૪ પાતળીઆ, પાતળી કેડ-વાળા. ૫ છેલી, છેલછળીલા, પાધડીમાં છોગું રાખી ફરનારા (છોગું = પાધડીને અંદરનો છોટા જેને સોભાયમાન કરી પાધડીમાં વચ્ચે લેયો—જેણે રાખે છે તે) ૬ મુંઘ પરગણાના. ૭ છત્રીના, સંજેલી તથા બારીઆ પરગણાના. ૮ શૃંગારીઆ, શણુગારીઆ, કહે મણુકા ને કુધરીની શેરો ખાંધીને શરીર શણુગારીને ફરનારા. ૯ ચેરાસી પરગણાના, દાહોદઅલોદના. ૧૦ ડેંગ-લીઆ, ખાંધે ડાંગ રાખીને ફરનારા. ૧૧ છાની છાની.

(૪૪)
વલોણાનું ગીત.

મારા વાડામાં રતન એરંડોરે,	ગુજરી.
એરંડો વાડી રવાયો ^૧ કયો હેરે,	„
મારા વાડામાં ફેડી ^૨ હેરે,	„
ફેડી ત્રાડી કુલેડાં કયો હેરે,	„
ઝીંઝી ^૩ વાડી ધુમેડો ^૪ ફાડયો હેરે,	„
હેંતરી ^૫ વાડી માંકડી ^૬ ફાડી હેરે,	„
બૂરી ઝાડીનાં ^૭ દુધાં ^૮ ફાડ્યાં હેરે,	„
દુધાં ફાડીને દધ્યા ^૯ મેળ્યાં ^{૧૦} હેરે,	„
કડાંણું હો ગોળો અંગાધયો હેરે,	„
બૂરી ઝાડીનાં દધ્યાં પૂર્માં ^{૧૧} હેરે,	„
હો દેવરિયા દધ્યાં પૂરોને ^{૧૨} હેરે,	„
હાલુ વડું વલોણાં ધૂમેહેરે.	„
ધૂમતે ધૂમતે તો આથક્યારે,	„
ગોળો ફૂટયોને દધ્યાં વૈ ^{૧૨} સાધ્યારે,	„

૧ રવેયો. ૨ એ. જલનાં ઝાડના લાકડાનાં રવેયાનાં કુલડાં બને છે. ૩ ઝેંઝીનું ઝાડ. ૪ રવેયાની માકડી ઉપર ધૂમતો (ગોળ ફરતો) લાકડાનો કહડો, જે રવેયાનો વાંસ ગોળીમાં નીચે લતરી ન પડે તેને માટે વાંસની સાથે ખીલીથી જડી દેવામાં આવે છે તે. એને લાકડો પણ કહે છે. ૫ હેંતરી નામનું ઝાડ. ૬ રવેયાની માકડી. ૭ લેંસ. ૮ દધ. ૯ દહીં. ૧૦ મેળ્યાં- ૧૧ ગોળીમાં બર્થા. ૧૨ વહી.

પારથી હૃદમાં માછલાં મારવા ગયા ને ત્યાં તે
કારણથી લડાઈ થઈ તે વિષે.

થાંના સવોત હોના વાંછાં વાયાંરે,	વણુખર લે.
થાંના સવોત રૂપા ફાડો ઉજ્યોરે,	„
થાંનું સવોત દાતણ પાંછી કરેરે,	„
થાંનું સવોત ટાકુંહીજીં બેવેરે,	„
થાંનું સવોત ગાવડી ખોડાવેરે,	„
ગાંનું સવોત એડી એડી કરેરે,	„
થાંના સવોત ગાવડી કેમની વાળડુંરે,	„
થાંના સવોત આંબળિયાં માળાંમાંરે,	„
થાંના સવોત ઝિંઝુડો ^૨ મોસયોરે,	„
થાંના સવોત દન ખડોરી ^૩ આયવોરે,	„
થાંના સવોત ગાવડી તરહી થઈરે,	„
થાંનું સવોત કુધયો ^૪ યુધયો કરેરે,	„
આવીને આવી મધ માતાની ઘેડારે,	„
વેંછ ^૫ દરો મરેણોને આયવોરે,	„
બિલિઆંરે વડગાંમે સાલ એરીરે ^૬ ,	„

૧ ‘એડી,’ ‘એડી’ કરતો હોય છે. ૨ ઝિંઝુડો. ૩ ખપોર પર. ૪ ‘યોદ,’ ‘યોદ’ (દોરને પાણી પાવા લઈ નવી વખતે ગોવાળીઆ કહે છે તેમ). ૫ મલી નદીના એક ધરાનું નામ છે. ૬ મરવા પડ્યો છે, પાણી ખૂટ્યાં છે, તેથી તેમાં માછલાં મારી સલામ તેમ છે. ૭ વડગામામં બીલીની છાલ લેવા જવા વિચાર કર્યો (વડગામા હુંમરપુર વાળાનું નામ).

સાલો સોર સાલ લેવા જમ્બરે,	વચુજર લે.
૧૬ગોડીને બિલી ^૨ કાપી લેહરે,	„
૪મસકે તે ૪મોતીઆં બધાવોરે,	„
મસકે તે મોતીઆં લેવડાવોરે,	„
આઇવાં ને આઇવાં વેંછ દસ ઘરે ^૫ ,	„
મસકે તે મોતીઆં કુટાવોરે,	„
અરદાં રે કુટે ને અરદાં ૬ઝારેરે,	„
ફારી ફારી માસલી ૭મડાણીરે	„
કેળા રોતની ૮ધુધડી પાણીહારીરે,	„
પાણીરે બરીને પાસી ફરીરે,	„
ઘેરેરે આવીને સાડી ^{૧૦} કસીરે,	„
વેંછ દસ મારી ખેળ કચેરે,	„
ઝંણી ઝંણી વેરણુવાર ^{૧૧} પાડેરે,	„
૧૨મોરેરે દેવાયો જંગી દોલરે,	„
પાડે પાડે ^{૧૩} મારેળાં ^{૧૪} ધુમાયારે ^{૧૫}	„
પાપડીબાંધ્યો ^{૧૬} તેભાઇયોડ ^{૧૭} બેગારે,	„
ધાડાંની પીપળેં ધાડું બેજુરે,	„
૧૮ ધુધરીતે બાકેળા ^{૧૯} આરાવોરે.	„
હાકરવાટે ^{૨૦} કાઢખો ગળાવોરે,	„

૧-૨ ઇગોડી તથા બીલીનાં ઠોડાંથી માછલાંને કેફ ચઢે છે. ૩ મસ, પાણી. ૪ મોતીઆં, મોટી ગાંસડીએ. ૫ ધરાની ધસ ઉપર. ૬ ભજમાં નાખીને પાણીમાં રાખાવે. ૭ અરાણી, મસઈ. ૮ વિશેષનામ છે. ૯ પાણી-આરી. ૧૦ સાડી. ૧૧ કીકીઆરી, ૧૨ ચારે. ૧૩ ફળીએ ફળીએ. ૧૪ મદલ, દોલ. ૧૫ ફેરવાયાં, વગડાયાં. ૧૬ પાપડી બાંધનારા-મરદ. ૧૭ ભાઇએ. ૧૮ બાજરી બાકીને તેમાં ધી ગોળ મેળવી સીરા જેવું બનાવે છે તે. ૧૯ વાલ, ચણા, મકાઈ વગેરેને પાણીમાં બાકી તેમાં મીઠું મરચું નાખી જે બનાવે છે તે. ૨૦ સાકર વાટવાના ખલમાં.

ખાખે ખાખે ખાકાળા અધાવોરે,	વલુખાર સે.
૧વેડે વેડે દોહખો અધાવોરે,	”
ઉગતા દાડાનું ધાડું રસોડું રે,	”
હરીઆંનો વરહે ઝેણો મેધરે,	”
ખંડુઆનો ઉડે ધમ્મારોળારે,	■
તરવારાંની વીજળી અચુકેરે,	”
કટારીઆંની ઉડે કટાકટીરે,	■
ઘાસડીઆંની ઢોળાંતે ફરેરે,	”
માથારે પડે ને યધોડાં લહેરે,	”
સોપાંવાળા નવી નદીઓ સાધીરે.	”

(૪૬)

પરગાંમમાં મકાઈના ડોડા લેવા જવાથી થયેલી લંડાઈ વિષે.

હુરીનાં^૧ કોરેણાં^૨ વળે^૩ કુદીઆ સડવા;^૪
 ધુળીયાં કોરેણાં માંય મેઘડલો ધડકે;
 વરસ્યાને કાંય વરસ્યા, વળે^૫ વરસ્યા જેણા મેઘ;
 હરાડવાળું^૬ લાલુ, બળદાંને ખોડ નાંખે;
 શીંડી^૭ વાંહે^૮ ઝાળાં, ખૂણામાં તે ઝુંહરાં;
 હરાડવાળું લાલુ ઠેકીને ઝોર કાડે;
 હરાડવાળું લાલુ વળે મકી ઝોરવા સાથું;
 હરાડવાળું લાલુ મકીના સાંઢીયાં^૯ કરે;
 હરાડવાળું લાલુ વળે^{૧૦} મકી અગવા^{૧૧} સાથું;
 હરાડવાળું લાલુ વળે^{૧૨} વાડ^{૧૩} બંધાવે;

૧ હુરીનાં, ઉત્તર દિશાનાં. ૨ કોરણ, વાકોરણ. એમાંનું જેસતાં
 'પહેલાં' ને પાંચ સાત વટાળીઆ થાય છે તે (એ જો ઉત્તર દિશાના
 થાય છે તો સારા ગણાય છે). ૩ કુદીઆ. ૪ ચડાવા, વાડળાં ને ઉપર
 ચઢતાં જણાય છે તે. ૫ સૂંચ તાળાનું એક ગામ છે. ૬ છીંડી, ઘરની
 પાછળ આવેલી સાંકડી ગલી. ૭ ચાસીઆં—ચાસ (મકાઈને આર્યા પછી
 એથે દહાડે ખેતરને ફરીથી ખેડી કાઢે છે તેને ચાસીઆં કહે છે. એવું
 મનાય છે કે એમ કરવાથી મકાઈનાં મૂળ વધારે સારી રીતે ખાડે).
 ૮ હળવા, હળવી ખેડી નાખવા. (મકાઈ મહીના એકની થાય છે એટલે
 તેને પાછી ખેડી નાખે છે તેને મકાઈ હળવી કહે છે. એમ કરવાથી ખેતર
 નિંદાઈ જાય છે અને તેથી મકાઈના છોડને જોર મળે છે.) ૯ કમેલી મકા-
 ઈને દોર ખેતરમાં પેસી ખાઈ ન જાય તે સારૂ વાડ બંધાવે છે.

૧ ખરહાંડીનો ખુંટા ધુવેરાની વાડ;

તારે હરાડવાળું લાલુ મખીમાં માળો ધાત્રે;

તારે હરાડવાળું લાલુ વળે માળે હુરા સાધ્યું;

હરલાવાળું રાવજી વળે રધને કેવું બોલે;

સાલો સોર જમજે, હરાડના ડોડા લેવા;

હરલાવાળું રાવજી, વળે તાંડુને નીહેયું;

હરલાવાળું રાવજી, વળે વાડને રોકે બેઠું;

વાડ કાપી પેઠું, વળે સરીએ^૨ ડોડા કાપે;

હરાડવાળું લાલુ માળેડું ઠેકી પડીલ;

હરાડવાળું લાલુ હરલાનું બાંદ^૩ હાથું;

હરલાવાળું કલજી વળે દૂતે દોડ્યું જાવ;

બોવનહીંગજી^૪ રાજ વળે રધને કેવું બોલે;

૬ મ રે કલજી આધ્યો વળે હુને પડિયાં કમિં;

હરાડવાળું લાલુ હરલાનું બાંદ હાથું;

તારે બોવનહીંગજી રાજ વળે ફાજ્યોને હુડાડે;^૫

તારે અરદાં લેજ્યો ઘોડાં વળે અરદાં પોગપાળાં;^૬

તાંદી ફાજ્યો સડી વળે હંગાવાડે^૭ આવી;

હંગાવાડે કાકેર ફાજ્યોના આગુ યાગુ;

તાંદી ફાજ્યો સડી વળે હુંટાવાડે^૮ આવી;

હુંટાવાડે તાવજ્યાડ^૯ ફાજ્યોના આગુ યાગુ;

૧ ખરસાણી. ૨ છરીએ. ૩ બંદીવાન, ચોર. ૪ સૂંધના રાજ
લવાનસિંહજી. ૫ તૈયાર કરે. ૬ પત્રે ચાલનારા (સિપાઈઓ). ૭ સાંગાવાડા,
સૂંધની નજીકમાં એક ઠંકરાતી ગામ છે. ૮ સાંગાવાડા પાસે એક ગામ છે.
૯ એ જાતના બીલ.

પરગામમાં મકાઈના ડોડા લેવા જવાથી થયલી લંડાઈ વિષે,

હુરીનાં^૧ કારેણાં^૨ વળે^૩ કુદીઆ સડાવા;^૪
ધુળીયાં કારેણાં માંય મેઘડોલો ધડકે;
વરસ્યાને કાંય વરસ્યા, વળે^૫ વરસ્યા જેણા મેઘ;
હરાડવાણું^૬ લાલુ, બળદોને ખોડ નાંખે;
શીડી^૭ વાંહે^૮ ઓળાં, ખૂણામાં ને ઝુંહરાં;
હરાડવાણું લાલુ ઠેકીને ઓર કાડે;
હરાડવાણું લાલુ વળે મકી ઓરવા સાલું;
હરાડવાણું લાલુ મકીના સાંહીયાં^૯ કરે;
હરાડવાણું લાલુ વળે^{૧૦} મકી અગવા^{૧૧} સાલું;
હરાડવાણું લાલું વળે^{૧૨} વાડ^{૧૩} બંધાવે;

૧ સૂરીનાં, ઉત્તર દિશાનાં. ૨ કારણ, વાકારણ, ચોમાસું જેસતાં
'પહેલાં' ને પાંચ સાત વટાળીઆ થાય છે તે (એ જો ઉત્તર દિશાના
થાય છે તો સારા મણાય છે). ૩ કુદીઆ. ૪ ચડાવા, વાદળો ને ઉપર
ચડતાં જણાય છે તે. ૫ સૂંચ તાણાનું એક ગામ છે. ૬ છીડી, ધરની
પાછળ આવેલી સાંકડી ગલી. ૭ ચાસીઆં—ચાસ (મકાઈને ચોર્યા પછી
ચોથે દહાડે ખેતરને ફરીથી ખેડી કાઢે છે તેને ચાસીઆં કહે છે. એવું
મનાય છે કે એમ કરવાથી મકાઈનાં મૂળ વધારે સારી રીતે ખાજે છે).
૮ હળવા, હળથી ખેડી નાખવા. (મકાઈ મહીના એકની થાય છે એટલે
તેને પાછી ખેડી નાખે છે તેને મકાઈ હળવી કહે છે. એમ કરવાથી ખેતર
નિંદાઈ નય છે અને તેથી મકાઈના છાંડને 'બેર' મળે છે' ૧ મકા-
ઈને ઘેર ખેતરમાં ચેસી ખાઈ ન નય તે સાડ વાડ.

૧ ખરદાંડીનો ખુંટો થુવેરાની વાડ;
 તારે દરાડવાળું લાલુ મધીમાં માળો ધાલે;
 તારે દરાડવાળું લાલુ વળે માળે દુરા સાધ્યું;
 દરલાવાળું રાવજી વળે રધને કેવું જોલે;
 સામે સોર જઈએ, દરાડના ડોડા લેવા;
 દરલાવાળું રાવજી, વળે તાંડુને નીડેયું;
 દરલાવાળું રાવજી, વળે વાડને ટકે જેહું;
 વાડ કાપી પેહું, વળે સરીએ ડોડા કાપે;
 દરાડવાળું લાલુ માળેહું ઠેકી પડીઉં;
 દરાડવાળું લાલુ દરલાનું બાંદ હાથું;
 દરલાવાળું કલજી વળે દૂતે દોડ્યું જાય;
 ભોવનહીમજી રાજ વળે રધને કેવું જોલે;
 ૨ મ રે કલજી આધ્યો વળે દુને પડિયાં કાંમે;
 દરાડવાળું લાલુ દરલાનું બાંદ હાથું;
 તારે ભોવનહીમજી રાજ વળે ફાળ્યોને દુડાડે; ૫
 તારે અરદાં લેજ્યો ઘોડાં વળે અરદાં પોમપાળાં; ૧
 તાંદી ફાળ્યો સડી વળે હંગાવાડે ૭ આવી;
 હંગાવાડે કાઠેર ફાળ્યોના આગુ થાજ્યુ;
 તાંદી ફાળ્યો સડી વળે હુંટાવાડે ૮ આવી;
 હુંટાવાડે તાવજ્યાડ ૯ ફાળ્યોના આગુ થાજ્યુ;

૧ ખરસાણી. ૨ છરીએ. ૩ જંદીવાન, ચોર. ૪ સૂંચના રાજ
 ભવાનસિંહજી. ૫ તેવાર કરે. ૬ પગે ચાલનારા (સિપાઈઓ). ૭ સાંગાવાડા,
 સૂંચની નજીકમાં એક ઠકરાલી ગામ છે. ૮ સાંગાવાડા પાસે એક ગામ છે.
 ૯ એ નવના બીસ.

તાંહી ફેળ્યો સડી વળેં ઉખરેલીમાં^૧ આવી;
 ઉખરેલીના દાડોર ફેળ્યોના આગુ થાળુ;
 તાંહી ફેળ્યો મડી વળેં હરમીમાં^૨ આવી;
 હરમીવાળી નાળમાં વળેં ભૂરૂં પાહુ રેકે,
 હરાડવાળું લાલુ ખુટડાને ટેકે બેહું,
 હરાડવાળુ લાલુ ડેહીને બધૂક ભરે,
 હરાડવાળું લાલુ ડેહીને બંધક સોડે,
 દીલાળીહે ઘોડી દીલાંની ગોળી વાગી,
 હાગડે^૩ બાંધ્યાં ઘોડસાં વળેં તરકડાં^૪ તાપ્પા બેઠાં,
 હરાડવાળું લાલુ વળેં અરદી ફેળ બાગી.

૧ એ પણ એક સૂંધ તાબાતુ ઠકરાની ગામ છે. ૨ સરમી-સૂંધ તાબાતુ એક ઠકરાની ગામ ૩ સાગડે ૪ તરકડા, દુરકડા, સિપાઈઓ.

ડામેર લીલના છોકરાઓએ પાસેનાં ગામના કળા-
ગાઓની છોકરીઓ પર બળાત્કાર કર્યો હશે
તે બદલ તેમને મારી નાખવામાં આવ્યા
હતા તે વિષે.

કાગદર^૧ વીલેકર^૨ વાન્જે^૩ કાટી પાલે રે, મુ રામ.

ભોરાધ^૪ ભોરાધ વાન્જે કાટી પાલે રે,   "

ભોરાધમાં ડામેરાંવાળું^૫ ઝાઝું^૬ રે.   "

ડામેરાંનાં સોરાં વાળું ઝાઝું રે,^૭   "

હુંગરપુરને હુંગરે ઘણી^૮ સારે રે,   "

કળાગાંને^૯ સોરજ્યે^{૧૦} વાળું ઝાઝું રે,   "

હુંગરપરને હુંગરે સાર વાડે રે,   "

ડામેરાંનાં સોરાં સાજે^{૧૧} લાગાં રે.   "

ડામેરાંનાં સોરાં કાંકરી^{૧૨} રોજે^{૧૩} રે,   "

કળાગાંની સોરજ્યે^{૧૪} રજને બોલે રે,   "

નખે કરો ડામેરાંનું સોડું^{૧૫} રે,   "

૧-૨-૩-૪ એ બધાં હુંગરપુર તાબાનાં લીલોડી ગામ છે. ૫ ડામેર,
એ નામની લીલની એક જાત છે. ૬ ઝાઝી વસ્તી. ૭એ ડામેરોને છોકરા
પણા હતા. ૮ ગાય. ૯ કાગદરના કળાગાઓને. ૧૦ છોકરીઓ. ૧૧ સાજે
લાગ્યા, સાજા-મરકરી કરવા લાગ્યા. ૧૨ કાંકરી. ૧૩ નાજે. ૧૪ છોકરાઓ.

આપડે રે કુકડા ^૧ ઉડણુ ગાંમાં રે,	મા રાજા.
કળાગાંની સોરજી ^૨ ઘેંહી ^૩ લીધી રે,	,,
કળાગાંની સોરજી ^૨ વાર ^૩ ખાડે રે,	,,
કળાગાનાં સોરાં દોકતાં આવે રે,	,,
ડાંભોરાંનાં સોરાં મારી લીધાં રે,	,

---

૧ કુકડા ઉડીને જાય તેટલે અંતરે આવેલાં, નજીક. ૨ ઘસડીને

તાંહી ફોજ્યો સડી વળે ઉખરેલીમાં^૧ આવી;
 ઉખરેલીના દાકર ફોજ્યોના આગુ થાણુ;
 તાંહી ફોજ્યો મડી વળે હરમીમાં^૨ આવી;
 હરમીવાળી નાળમાં વળે બૂરું પાકું રેકે,
 હરાડવાળું લાલુ ખુટડાને ટકે બેહું,
 હરાડવાળું લાલુ ડેકીને બંધૂક બરે,
 હરાડવાળું લાલુ ડેકીને બંધક સોડે,
 દીલાળીહે ઘોડી દીલાંની ગોળી વાગી,
 હાગડે^૩ આંખમાં ઘોડસાં વળે તરકડાં^૪ તાપ્પા બેઠાં,
 હરાડવાળું લાલુ વળે અરદી ફોજ બાગી.

૧ એ પછુ એક સૂંથ તાબાનુ ઠકરાની ગામ છે. ૨ સરમી-મૂંચ તાબાનું એક ઠકરાની ગામ ૩ સાગડે. ૪ તરકડા, તુરકડા, સિપાઈઓ.

(૪૭) :

ડામોર લીલના ઊકરાઓએ પાસેનાં ગામના કળા-
ગાઓની ઊકરીઓ પર બળાતકાર કર્યો હશે
તે બદલ તેમને મારી નાખવામાં આવ્યા
હતા તે વિષે.

કાગદર^૧ વીલેકર^૨ વાજે^૩ કોટી પાસે રે, મા રાખ.

મોરાધ^૪ મોરાધ વાજે કોટી પાસે રે, „

મોરાધમાં ડામોરાંવાળું^૫ ઝાઝું^૬ રે. „

ડામોરાંનાં સોરાં વાળું ઝાઝું રે,^૭ „

હુંગરપુરને હુંગરે દાહી^૮ સારે રે, „

કળાગાંને^૯ સોરઝ્યે^{૧૦} વાળું ઝાઝું રે, „

હુંગરપરને હુંગરે સાર વાડે^{૧૧} રે, „

ડામોરાંનાં સોરાં સાળે^{૧૨} લાગાં રે. „

ડામોરાંનાં સોરાં કાંકરી^{૧૩} રાજે^{૧૪} રે, „

કળાગાંની સોરઝ્યે^{૧૫} રધને બોલે રે, „

નાખે કરો ડામોરાંનું સોરું^{૧૬} રે, „

૧-૨-૩-૪ એ બધાં હુંગરપુર તાળાનાં લીલોડી ગામ છે. ૫ ડામોર,
એ નામની લીલની એક જાત છે. ૬ ઝાઝી વસ્તી. ૭ એ ડામોરાંને ઊકરા
ધણા હતા. ૮ ગાય. ૯ કાગદરના કળાગાઓને. ૧૦ ઊકરીઓ. ૧૧ ચાળે
લાગ્યા, ચાળા-મરકરી કરવા લાગ્યા. ૧૨ કાંકરી. ૧૩ નાખે, ૧૪ ઊકરાઓ.

આપડે રે કુકડા ^૧ ઉડણુ આંમાં રે,	મા રાજ.
કળાગાંની સોરજ્યે ^૨ થેંહી ^૩ લીધા રે,	,,
કળાગાંની સોરજ્યે ^૨ વાર ^૩ ખાડે રે,	,,
કળાગાંનાં સોરાં દોકતાં આવે રે,	,,
ડાંભેરાંનાં સોરાં મારી લીધાં રે,	,,

---

^૧ કુકડા ઉડીને નય તેટલે અંતરે આવેલાં, નજક. ^૨ ધસડીને

(૪૮)

જુનો વેરો ઉધરાવવા જતાં ગળીઆકોટના
થાણુદારનાં થયલાં ખૂન વિષે.

વાંહરાળામાં રાત્ર નાંતેમ પડી, કાળા ગામેતી.

હુંગરપરતું ધાંમતું^૧ કાઢીદ^૨ આવે,   "

હુંગરપોરતું ગળજ્યાકોટમાં^૩ થાંણું,   "

થાંણુમાં તે કુંજુ ગામેતી વાજે,   "

થાંણુમાં તે નાથજી હાકોર વાજે,   "

નાથજીભાઇને ખોળે કાગદ નાંસ્તું,   "

કાં નાથજીભાઇ વાંસી^૪ હે ને જ્નેવે,   "

ઝોડાં સેંબડવાડાં વાજી રજ્યાં,   "

કાગદરને વીસેકાં વાજી રજ્યાં,   "

ભોરાઇ છટાખડી વાજી રજ્યું,   "

ઇણીરે પાલાંમાં જુનો^૫ વેરો,   "

નાથજી હાકોર થોડીસો દણુગારે,   "

નાથજી હાકોર સડી અચવાર થીયો,   "

નાથજી હાકોર દોડતું ધાંમતું આવે,   "

આધયું આધયું થાંના રોતને ચોરે,^૬   "

કાં થાંનાભાઇ ઘેરે હે કે નથી,   "

કાં નાથજીભાઇ ઘેરે હુરે ઘેરે,   "

૧ ધાવતો, દોડતો. ૨ કાસદ ૩ ગળીઆકોટ એ હુંગરપુર તાળાનું.
છે ને અહીં વહોરા લોકોનું મોટું બંગ્લાનું ધામ છે. ૪ વાંચે છે. ૫ આપ-
વાનો ખાડી. ૬ થાના રોતને ચોરે.

ધાંનો રાવોત રાંમરાંખીને કરે, કાળા ગામેતી.
 નાથજી ઠાકોર ખાંડે^૧ રાંમરાંમ એલે,   ,,
 નાથજી ઠાકોર રધ્ને કેવું બોલે,   ,,
 કાં ધાંનોખાંધ લાવો જુનો વેરો,   ,,
 ધાંનો રાવોત રધ્ને કેવું બોલે,   ,,
 કાં નાથજીખાંધ કેવી રીતનો વેરો,   ,,
 બમણો^૨ રે વેરો ને તમણું^૩ ફૂંટું,^૪   ,,
 ધાંનો રાવોત રધ્ને કેવું બોલે,   ,,
 કાગદરજ્યા આલહીં તો અમે આલહું,^૫   ,,
 બોરાજ્યા આલહીં તો અમે આલહું,^૬   ,,
 કાં નાથજીખાંધ બંદૂક જોવા આવો,   ,,
 હમી^૭ રે કરતામાં બંદૂક સૂરી,^૮   ,,
 નાથજી ઠાકોર ખારીયેને લીધું.^૯   ,,

૧ તરવારે ૨-૩ વેળાસર આવેલો નહિ માટે બમણો વેરો ને
 તમણું ફૂટ ૪ કળતર, અનાજનો હિસ્સો. ૫ સામી. ૬ ફૂટી. ૭ નાથજી
 કાગદરે ખારી લાવ્યા.

ઝાડાં લીમડવાડાના હુટારૂ લીલને પીઠના ઠાકારે
પકડી તેને મારી નાંખ્યો તે વિષે.

૧માથું ^૧ થુંતું ^૨ હરજીયું હે,	ગાંમેતી રાડ માંડિરે. ^૩
ઝાડારે લેખડવાડાં હે,	"
ઝાડાંમાં કુંજી વાળે હે,	"
થાનો ^૪ જીવજી વાળે હે,	"
પીઠાં ^૫ ને ધંબોળાં ^૬ હે,	"
દલ ^૭ મુવજીની મેડી હે,	"
મેડજી ^૮ ખાતર ^૯ ઝેરું હે,	"
તાંહીને નીહર્યા હે,	"
નીહરાંણી ^{૧૦} મંગાવે હે,	"
સોર તો સડી ગીયા હે,	"
દુનડો ઉગી ગીયો હે,	"
દાડે તે વાહો રેજ્યાં હે ^{૧૧} ,	"
વજતી રાતર પડી હે,	"
પટારાં ઉતાર્યા હે,	"

૧ માથું દુટું. ૨ સળીલ, તીર. ૩ પટેલે પોતાના રાજ્યમાં ચોરી કરી લડાઈ માંડી. ૪ થાનો ને જીવજી એ બે શાબ્દો લીમડવાડાના હતા. ૫-૬ એ બે હુંગરપુર તાબાનાં ગામ છે. ૭ દલજી ચોડાણની. ૮ મેડીમાં ખાતર ખાડવાની તખવીજ કરી. ૯ નીસરણી. ૧૦ દહાડો ઉગી જવાથી તે દિવસે તો મેડી ઉપરજ વાસો રહ્યા.

તાંડુને નીહેર્યા હે,	ઃ ગમિતી રાડ માંડીરે.
૧માળ ને ખુટવાડાં ^૨ હે,	, ,
ધ્યાં દબો માર્યો હે,	, ,
પીઠરે વાળું રાજ હે,	, ,
વાંહે જાણ્યાં પડી હે ^૩ ,	, ,
હોડતે ઘોડે આવે હે,	, ,
સોર તો ઘેરી લીધા હે,	, ,
સોર તો મારી લીધા હે,	, ,
માથાં કાપી લીધાં હે,	, ,
હુંગરપોર મોકલાવે હે,	, ,
સેઝડે માથાં ટાંચે હે,	, ,
બાંદૂકેં ભરાવે હે,	, ,
૪ટાશીરા ઉડાડે હે	, ,

નેડો^૧ આધ્યો માલે^૨ રાજ, - સવજી પરમારે રોજી માંડિયુરે.

આંતરીવાળી નાળે રાજ, " "

ઉઠ્યા બીલોડ ઉઠ્યા રાજ, " "

પશુસે^૩ હરિયું લીધું રાજ, " "

દાંતામાં ચેતરગારે^૪ રાજ, " "

પાટમાં ગોગી વાગી રાજ, " "

સવજી મસાઇ ગિયું રાજ, " "

ગાંમમાં બૂમાબૂમે રાજ, " "

હવજી દોડયું જાયરે રાજ, " "

ડુંગરપોર જઈ લાજયું રાજ, " "

પોળે^૫ જામને ઉભો રાજ, " "

પોળે તો ઉગાડું રાજ, " "

રાયસંગે^૬ ગીયો રાજ, " "

લળી મજરો કરે રાજ, " "

પડતો મજરો એસે^૭ રાજ, " "

કિંમરે આધ્યો હવજી રાજ, " "

હવજી રમને બોલે રાજ, " "

ડુંગરપોર એંદાઈ^૮ રાજ, " "

સવજી મારી લીધો રાજ, " "

કીણે માર્યો સવજી રાજ, " "

માંડવજ્યાં બીલોડાં રાજ, " "

વાંછીલાની વોળાવી રાજ, " "

વોળાવી જતાં માર્યો રાજ, " "

૧ નેડે, પારો. ૨ માલ. ૩ દાંત વચ્ચે તરવારે રાખી. ૪ રાજ આંગણે, દરગાહમાં. ૫ અંધારું, અંધર.

ચરેઃ ગામની ઝેરી ઢણકુ ગામવાળા લઇ ગયલા
તે સંખધી થયલી લડાઇ વિષે.

રાડેલી બજારનો ^૧ રાડો ^૨ લાજ્યોરે, દોલેશીંગ વાંકુ ^૩ રે રસીયા.	
ચરેલવાળો ગુમાન રઈને બોલે રે,	”
આપડેને ઢણકુને ^૪ વાંકુ ^૫ રે,	”
આપડી બજારને કુંજી રાખેરે,	”
ડેહરવાળા ^૬ ભુલાને બોલાવોરે,	”
હરણ દોલીને આર ^૭ તેડોરે,	”
અરોરે તેડીને પર કાડોરે, ^૮	”
હેરો હેરો ઢણકુની ધનરે, ^૯	”
ગણિયાળે ^{૧૦} સડીને ઝેર ^{૧૧} ધાલેરે,	”
તળાવે પીયેને પાળે બીહરે, ^{૧૨}	”
રોટા કરતે રાટાવાળી ઝેરીરે, ^{૧૩}	”
દરે ^{૧૪} ખાતે મહેકાંને ઝેરોરે,	”
ઝેરીરે કરીને પાસો ફેરોરે,	”
કારે દોલા હાસી હે કે જૂહીરે,	”
બાવસી મારા હાસી હે હાસીરે,	”
પાડે પાડે માદળિયાં ધુમાવોરે,	”

૧ બેયર. ૨ હજીઓ. ૩ વાંસવાડા તાળાનું એક ગામ. ૪ અણુબનાવ.
૫ વાંસવાડા તાળાનું એક ગામ ૬ પાસે. ૭ અહીં જોધાવીને તેને સાળ
સાવવાને માટે મેઠલો ૮ ધન, દોર. ૯ અણીઆડ એ એક નતનું જંગલી
શાક છે. ૧૦ તપાસ કરે છે, ખારીને જોય છે. ૧૧ ખેસે. ૧૨ જોઈ. ૧૩ પાસ.

(૫૨)

મહુડા બાપત થયલી લડાઈ વિષે.

હરહું? ને રહેમળજ્યું,	ધીરાભાધરે.
હેમળજ્યે કુંધુ વાજે,	"
પુનો રાવજી વાજે,	"
પુનો રધને બોલે,	"
હાંબજો રાવજી વાતે,	"
રઝેરવાળા મહિડા,	"
મહિડા બેવા જાવું,	"
બાપીકા હો મહિડા,	"
મહિડા બેવા જાજ્યે,	"
તાંહુને નીહિયું,	"
માદા હકન બોલે,	"
પુનો રધને બોલે,	"
જાવુને ફેર જાવું,	"
કિયા કિયા મહિડા,	"
રકડગોટ પકાકરિયો,	"
અવાળી બોલાવો,	"
અવાળ દોડતાં આવે,	"
પુનો રધને બોલે,	"

૧-૨. સરદા અને સીમળાદ એ બે સૂંચ રાજ્યમાં પાસે પાસે આવેલા (બેડાપાની નજીકમાં) ગામ છે. ૩. રઝેર ગામના ૪-૫ એ મહુડાનાં નામ હોય એમ જણાય છે.

મારો ૧વેરજ્યુ (મારો,	ધીરાભાઇરે.
- રખવાળી ઉરાધવા,	૧૧
- વેરજ્યુવાર પાડી,	૧૧
કુંગાર બટકવાડું,	૧૧
કુંગારમાં કુંજીવાળે,	૧૧
નારજી ધીરજી વાળે,	૧૧
દોડતાં ધાંમતાં આવે,	૧૧
રાવજી મારી પાડ્યું,	૧૧
પુનો મારી પાડ્યો,	૧૧
જગજી મારી પાડ્યું,	૧૧

૫,

૧ વેરીઓ (કુંગરવાળાના રખેવાળ). મહુડા અસલ સરલા સીમળીઆના લોકોની માથકીના હોવા છતાં કુંગરવાળા તેનો ભોગવટો કરતા હોય એમ જણાય છે.

(૫૩)

જુદાં જુદાં પરગણાંના લીલ વિષે.

વાગડની ધરતીમાં બીલડો ધણેરે;
 ૧સંડીનયો માંડીનયો બીલડો ધણેરે;
 દાલડિયોના ઉંસીલાલ ૨ દાલડિયો ઓરીરે;
 મારે ૩શાળે બીલડે મસાકો લીધેરે;
 શાંભાશાંભી બીલડે મસાકો લીધેરે;
 માળવાની ધરતીમાં બીલડો ધણેરે;
 આપડીએ ધરતીમાં ઉંસીલા ધણેરે;
 તરવારોના ઉંસીલાલ તરવારો ઓરીરે;
 મારે શાળે બીલડે મસાકો લીધેરે;
 શાંભાશાંભી બીલડે મસાકો લીધેરે;
 વાગડીએ બીલડે મસાકો લીધેરે;
 ખારીયાની ધરતીમાં બીલડો ધણેરે;
 ખંદ્રકોના ઉંસીલાલ ખંદ્રકો ઓરીરે;
 મારે શાળે બીલડે મસાકો લીધેરે;
 શાંભા શાંભી બીલડે મસાકો લીધેરે.

૧ બીલોમાં નાતર્યા છટથી થાય છે અને રાહેલી બેરીનાં છાકરા
 રીતસર પરજીલી બેરીનાં છાકરાં બેળાંજ ગણાય છે. ૨ હોંસીલા. ૩ મારા
 સાળા બીલોએ મસા માલ લીધો.

(૫૪)

વાગડની ચોથ લેવા ખેડાપેથી ધાડું ગયલું
તે વિષે.

(આદમી ગાય છે અને દરેક ટુંક બેમે વાર બોલે છે).

ઝોળજ્યારે ^૧	૨આખળજ્યારાજો	૩દનરે,	મારાજી હેલી
હરજીભાઈને	ગગજીનાળી	૪જોડરે,	,
ગગજીભાઈ	૫વગે રધને	૬કુબોલે,	,,
વાગડમા	૭બાપીજી હે	૮મેયે,	,,
મોતી	૯ટોલીને	૧૦આઈ તેડો,	,,
આઈ તેડીને	૧૧હે ઠોડો,		,,
પાડે ^{૧૨}	પાડે માદળ ^{૧૩}	ધુમાવો ^{૧૪} ,	,,
૧૫સોરેને	દેરાડો	જગી દોલે,	,,
કામડીબાધ્યો ^{૧૬}	તે	૧૭જાજ્યોડ તેડો,	,,
એકરે	જોડીના ^{૧૮}	મોટિયાર	હાલો,
			,,

૧ દોળી ૨ આનળીઆ અગિઆરસ ૩ દિન, દહાગે ૪ હરજી અને ગગજી એ બે જણની જોડી હતી ૫ વળી, પછી ૬ રહીને ૭ કુબરપુર વાસવાડા તાબાનો મુવ ૮ ચોથ ૯ ખૂબર લાવનાર લઈ જનાર (લીવ પેમે ગામના દોથી પાસે આગલા વખતમા આ કામ પણ કરાવતા હતા) ૧૦ આઈ-પાએ (સ જારાત-કે હ મુન) ૧૧ જાળ ૧૨ ફળીએ ૧૩ સ મર્દલ (કે હ મુવ), દોલ ૧૪ ફેરવો વગડાવો ૧૫ ચારે, કામચોર ૧૬ (૨) કામડીબા થો (છ) તે, ૧૭ ખમડી બાધી બલો છે તે ૧૭ લાગ્યો ૧૮ એક જોડીના મોટિયાર, સરખેસરખા જુવા

ધુવરી ^૧ તે બાકળા ^૨ ઝોરાવો,	મારાજી હેલી.
વેડેવેડે ^૩ કાલજો ^૪ અવાડો,	"
ધુખી ^૫ ધુમી બાકળા અલાડો	"
ગગજી વાલા રધને કેવુ બોલે,	"
જોડી જોડીના મોટિયાર આવો,	"
મરવુ હોય તો આવજી ^૬ મારે વાહે,	"
જમડ દધને ધાડુ ^૭ ને ખીસ્તુ ^૮ ,	"
ડાખી ^૯ કરોજી ^{૧૦} તો ઠાળી ઠાગ,	"
જમણી બોલે તો ડપારેલ ^{૧૧} ,	"
હરજી રાવોત રધને કેવુ બોલે,	"
કુનારી બોરોના ^{૧૨} બેટા ^{૧૩} વાડો,	"
વાટા માથે હમનિયા દખાવો ^{૧૪} ,	"

૧ જીઓ ગીત ૪૫ સુ, લીપી ૩૨ મી (સુરત જીલ્લાના દુખળા વગેરે અનાથ લોકો પણ ધુધરી સખ્ત આવાજ અર્થમાં વાપરે છે જીવારને બાફીને તેમાં ધીંગાળ લેળી પુત્રપ્રસવ, સૈયડકાકાની પત્ન વગેરે પ્રસંગે જે વહેચવામાં આવે છે તેને ધુધરી કહે છે) ૨ વાવ, ચણા ૩ મક્કાધને પાણીમાં ખોંકીને તેમાં મીઠું મરચુ નાખી જે બનાવે છે તે ૩ વેડે વેડે-દડદડ ધાર પડે તેમ *cf* Vulgar વેડવુ, ord રેડવુ (કે જી મુવ) ૪ કસુબો ૫ ધોળે ધોળે, બોળે બોળે ૬ મારે વાસે-મારી પોષણ આ વને ૭ એકદમ ૮ ધાડપાડુઓ ૯ ખસ્યા, ધસ્યા ૧૦ ડાખી બાજુએ ૧૧ અપશુકનીર્થ બોલે છે ૧૨ રૂપા જેવું, રૂપાણું (સ્ત્રીય લોકો ધાડ પાડવા નય છે ત્યારે શુન્ન નેય છે તે વખતે ડાખી બાજુએ કાળી ઠાગડી કરોળતી સહગાય છે તો અપશુકન યયતા સમજે છે, પણ નો તે જમણી બાજુએ બોનવી સહગાય છે તો સારા શુકન યયા એમ માને છે) ૧૩ બોરડીના ૧૪ ઝરડા ૧૫ વાટમાં થતા અપશુકન એ બેટાને જમીન પર આડા મૂકી પથ્થર વળી દખાવી દૂર કરે

ટામટિયામાં ^૧ દોલકુંડાનો ^૨ મડકો ^૩ ,	મારાબ દેલી.
બારેરે ^૪ દોલને તેરે ^૫ કુંડાં,	”
સાલો સોરે ડાંડિયા રમતા બાજ્યે ^૬ ,	”
ટામટોના ^૭ ડાંડિયા કપાવો,	”
તરવારે કરીને ડાંડિયા કપો,	”
ગંગાજી વાલોત દરી દરી રમે,	”
હરજીભાઈ વજે સૂટી સાજે રમે,	”
આધયો આધયો ધાંડીઆનો ^૮ ફેરો,	”
ધાંડાવાળું ટેટું હીરે ^૯ પડીલું,	”
કાં પટલીઆ કાંના હે રે બીલડા,	”
બાવડી ^{૧૦} મારા મામના હે મોટિયારા,	”
હરજીભાઈ વજે રધનિ ફેલું બોલો,	”
રખે ^{૧૧} કરે ટેટા મારું બાવરે,	”
ગંગાજીભાઈ વજે પલુસે હરીલ ^{૧૨} રમે,	”
એમ કરતાંમાં ટેટે બાંકુડા ઓખી ^{૧૩} ,	”
હરજીભાઈને પાટમાં ^{૧૪} ગોળી વાગી,	”
ગંગાજીભાઈએ ટેટા મારી લીધો,	”
હરજીભાઈનો પાટ બાગી ગીયો,	”
માલો સોરો ઓળાઓ ^{૧૫} જાંધાવો.	”

(૫૫)

છપ્પનીઆ દુકાળ વખતે સૂંથમાં વાગડની ધાડ
આવી હતી તે વિષે.

(મરદો ગાય છે)

સપ્પન^૧ પરિયો કાઠરે, ધનાવાળુ^૨ હાલુભાઇતબ્બે^૩ નીર તૂટા રે, ,મગર^૪ સારો^૫ ખૂટો રે, ,

તાગુ રઈને બોલ્યો રે, ,

હામળ કાકા વાતે રે, ,

મરના ફાડો આપ્યો રે, ,

હાખજો સોરા^૬ વાતે રે, ,ઢંડુ^૭ પરિયો કાળ રે, ,

પરબ્યા ડોલવા લાગી રે, ,

મરના રખે ખીયો રે, ,

વાગડના હે લોકો રે, ,

અમણે ધાડે સલવી^૮ રે, ,હુતીઆ બેળવા લાગ્યા રે,^૯ ,

બેરાવરહોમજી રાબા રે, ,

નાનેરૂ હે બાળરે, ,

રાજકોટમા બણે રે, ,

૧ સવત્ ૧૯૫૬ માં ૨ ધનાનો છોકરો સાહુભાઈ ૩ નદીએ
૪ હુગરમા ૫ ચારો ૬ છાપરા ૭ જળરે (જે દુકાળમા ચારાની
તળીને લીધે ઢાઢા-ઢોર થયા મરી ન્ય છે તેને ઢંડુ પણ કહે છે)
૮ ચવલી-ચલાવી ૯ સય પરગણામા દાખલ થઈ ભૂટ પાડવા લાગ્યા

૧કીરપારાંમ દીવાંની રે, ધનાવાળું હાલુભાઈ.

હાસો રઘ્નિ બોલે રે, ”

બાટલીદાર^૨ કરો રે, ”

હાંબળ બાટલી^૩ વાતેં રે, ”

તને પસા રૂપિયા આણું રે, ”

ખિડાપુ^૪ ખિડાપુ રે, ”

સરહદ મોંચે ગાંમાં રે, ”

ગાંમાં ભાગવા લાગાં રે, ”

હાંબળો ભાળ્યું વાતેં રે, ”

બાટલીદાર આધણી રે, ”

વાંહવાળાનો^૫ તાબો રે, ”

તાંહી ધાડ આવે રે, ”

x x x x x

હાંબળો તકડે^૬ વાતેં રે, ”

રાબ હે નાંનમમેં રે, ”

ગાંમાં બાળ નાંસ્પાં રે, ”

બાવસીનું નાંમ રાખવું રે, ”

તકડેં રઘ્નિ બોલે રે, ”

અમે નીં આધણે રે, ”

૧ રા. રા. કીરપારાંમ લગવાનછ વ્યાસ, જેઓ તે વખતે રૂંધ સ્ટેટના એડમિનિસ્ટ્રેટર હતા. ૨ બાટલીદાર. ૩ બાટલીદાર. ૪ રૂંધ પર-
ખાણના છેક ઉત્તર સિમાડા પર આવેલું ગામ. ૫ વાંસવાડાનો. ૬ (પ્રતા-
પગડ યાણના) સિપાઈઓ. (ધાડ આવતી સાંબળીને ખિડાપુના સાદુ
પટ્ટા અને બીન્દ આવેવાન લોકો ત્યાંના (પ્રતાપગઢના) યાણના ફોજ-
દાર વગેરેને કહેવા ગયા).

ચરધર વાગડ કાંપે રે, ધનાવાણું હાણુભાઈ.
 હુંતીઆં^૧ રાખી લીધાં રે,   "
 કીરપારાંમણ વાડી^૨ રે,   "
 ઝેલો^૩ બાવસી કેદી રે,   "
 નેરાવરહીંગણ રાજ રે,   "
 બણીને પાસા આવહે રે,   "
 અમે લણીને મજરે કરહું રે,^૪   "
 બસે રાજ હે તો હુંગરા રે,   "
 હુંગરાનો હે સાંચો રે,   "
 આ પરસ્થાના^૫ હે રાજ રે,   "
 અમેને તારી લેગે રે,   "
 અમે નોકર વાણી રધ્યા રે.   "

૧ સૂંચના લોકો. ૨ સૂંચના દિવાન રહે છે તે બગીચાવાળો બંગલો.
 ૩ ઝીલો, લો. ૪ અમે નીચા નમીને સલામ બરીશું. ૫ પ્રાન્ત. ૬ દહેવાઈએ.

સૂંથ રાજ્યમાં મંગળીઆ લીલને લૂટફાટ કરવા
બદલ ફાંસી દેવામાં આવેલી તે વિષે.

ઝંઝરવામાં ^૧ ફંછુ પાલવી ^૨ વાળે, જુરિયા ફરંગી સાલણી ^૩ સલાવી ફં.	
ઝંઝરવામાં મંગળજ્યો કટારો,	"
મંગળીઆને ફરંગી ^૪ બોલાવે,	"
મંગળાઈ તો દોડતું ધાંમતું આવે,	"
મંગળજ્યું તો જોડે આથે પડ્યું,	"
ઝલાઈવાળા ^૫ મેડા કીણે બાળ્યા,	"
ઝલાઈવાળા મેડા હાંડે બાળ્યા,	"
કલાળેણુના ^૬ પોગ કીણે વાળ્યા,	"
કલાળેણુના પોગ હાંડે વાળ્યા,	"
કલાળેણુનાં કડલાં કીણે કાડ્યાં,	"
કલાળેણુનાં કડલાં હાંડે કાડ્યાં,	"
મંગળીઆને ફાંસીનો ઓકમે, ^૭	"
મંગળીઆનાં સોરાંબેરાં તેડો,	"
મંગળીઆના કાકા ^૮ આળા તેડો,	"
મંગળીઆને ફાંસીએ સડાવ્યો,	"

૧ એ સૂંથ તાળાનું ગામ છે. ૨ પાલનો પટેલ, ગામેતી. ૩ સાલણી સલાવી, તપાસ ચલાવી, હુકમી ચલાવી (કે. હ. મુવ). ૪ પોલિટિકલ એજન્ટ સાહેબ. ૫ ઈબુ. ૬ ૧ ૭ આ સાંદે એટલે મેં બાળ્યા એમ મંગળીએ ઉદ્ધતાઈથી જવાબ દે છે. ૮ કલાવની સ્ત્રીના. ૯ બાપના મોટાભાઈ.

(૫૮.)

છપ્પનીઆમાં ખેડાપાની ધાડ વાગડમાં ગયલી અને
ત્યાં ખેડાપાની કુલડી મરાંયલી તે વિષે.

ખેડાપું ખેડાપું, કાકા ૧ તર લાગી.

કુંજ ગાંભેતી વાળે, ”

લાલજીવાળો રંગજી, ”

લાલજીવાળો કલજી, ”

સો ૨ બાળ્યાંની બેડી, ”

લાલજીની હે સોરી, ”

કુલડી રઈ ને ખોસે, ”

હાતમો બાઈ તો ઉડું, ”

પડળ્યો સપનો કાળે, ”

આપડે ૪ ઐર આવળ્યું, ”

કણા ગાંમતું ઐર, ”

ડોકર ૫ માથે ઐર, ”

ટાળા તો ૬ બાંણી, ”

તાંડું નીડેયું, ”

ડોકર માથે ગીયાં, ”

ધેર તો લૂટી લીધું, ”

વેરજીવાર ૭ પડે, ”

કુલડી મારી લીધી, ”

આંમહું ૮ ધાડું બાળ્યું, ”

સાલો જાતા રીજ્યે. ”

૧ તરસ. ૨ ૭ બાઈઓની. ૩ હું છું. ૪ ભાળ, ખબર. ૫ એ વાંસ-
વાટા તાબાનું ગાય છે. ૬ તૈયાર થઈ. ૭ આટળી જૂમ. ૮ અડીથી, કુલડી.
મરાઈ એટલે. ૯ ધાડપાડુઓ ભાગવા લાગ્યા.

દસા લીલ વિષે.

દહું મંદવા કોટી પાલે રે, દહું નોકરી.
 દહું રધને કેલું બોલે રે,   "
 તમે હાંખળો પરણી^૧ વાતે રે,   "
 પરણી નોકરીના હસીલો રે,   "
 એની બેરી વારાં વરજે^૨ રે,   "
 આપડે નોકરી નથા જાતું રે,   "
 દહું હાથું ને હપ્પાથું^૩ રે,   "
 દહું તાંહી ને નીહર્યું રે,   "
 દહું પીઠાં ને ધંબોળાં રે,
 દહું પીઠાંમાં કુંજ વાજે રે,   "
 દહું રાજ જોરેહોગજી રે,
 દહું ઠડઠડ જેલ્યાં સડે રે,
 દહું રાજ બાપડું નીહર્યું રે,
 દહું લળીને મજરો કરે રે,
 દહું રાજ રધને બોલે રે,
 દસા હું ને પડજ્યાં કાંમે રે,
 પેહું દહું રધને બોલે રે,
 બાવસી મારે નોકરી રેલું રે,
 દહું દોરા કાગદ માંગે રે,

દહું દોતે^૧ ખડીઆ માંગે રે, દહું નોકરી.
 દહું કોરી કલમ માંગે રે,   ,,
 દહું નોકરી નાંગે માડો^૨ રે,   ,,
 દહું મધનાના પાંસ રૂપિયા રે,   ,,
 દહું તાંડુને નીહર્યું રે,   ,,
 દહું કલાણી ઘેર ગીયું રે,   ,,
 કલાણ દાર હે કે નથી રે,   ,,
 દહું અરદાવાળો^૩ હીહો^૪ રે,   ,,
 દહું આડાઅવળી જોવે રે,   ,,
 દહું મેડબી^૫ ખાતર ઝેર્યું રે,   ,,
 દહું તાંડુને નીહર્યું રે,   ,,
 દહું કોસરી^૬ ને અંબાડો^૭ રે,   ,,
 દહું રધને કેવું જોલે રે,   ,,
 દહું અંબાડે કુંજુ વાગે રે,   ,,
 દહું અખજવાળો રૂપો રે,   ,,
 દહું રૂપા લેંબો વાગે રે,   ,,
 પેલું ભોદરવાળું તગજ રે,   ,,
 પેલું ભાંજાવાળું જોતું રે,   ,,
 દહું ખાતરેડી^૮ લધ ગીયું રે,   ,,
 દહું કુંવોરજનો આરો રે,   ,,
 દહું તીવાં દાબો માર્યો રે,   ,,

૧ દવાત, સાહી. ૨ નોકરીમાં મધનું નામ દાખલ કરો. ૩ અર્થા
 રૂપાઆવાળો. ૪ સીસો. ૫ મેડીએ ખાતર પાડવાનો વિચાર કર્યો. ૬-૭
 એ નામનાં કુંગરપુર તાળાનાં ગામ છે. ૮ દહુ ખાતર પાડવા ઉપસા
 ચાર નહુને લઈ ગયા.

દહું ગાડિયો આવી ગાડિયો રે, દહું નોકરી.
 દહું ગાડિયો લૂરી લીલી રે,   "
 દહું વેરણુવાર પડે રે,   "
 દહું નોકરી દોડતું આવે રે,^૧   "
 દહું રૂપો રધને બોલો રે,^૨   "
 દહું નખે કરે નોકરી રે,^૩   "
 દહું તાંણી તરવાર દોડતું રે,   "
 પેલું^૪ જોત્યાને ઝટકાવે રે,   "
 પેલો અબજવાળો લેખો રે,   "
 લેખો પણસે હરીઈ રમે રે,   "
 લેખો નોકરીને^૫ મસકાવે રે,   "
 લેખે નોકરી ભારી પાડતું રે,   "

૧ જૂમ પછ એકલે રાતના. નોકરી (દલો મુજાં) દોડી આવ્યા.
 ૨ એ પ્રમાણે દલાને ધાડપાડ્યોતે. પકડવા આવતો તોઈ રૂપો કહેવા
 લાગ્યો. ૩ હું નોકરી કર નહિ. ૪ પહેલાં. ૫ નોકરને. ૬ મસકાવે છે, તીરથી
 વીધી નાખે છે.

દીપ:—દલો પેલા ચાર જાણને કલાકને ઘેર ખાતર પાડવા લઇ
 ગયા. જતાં જતાં કુંવરજીને આદે તેમને બેસાડી પોતે નોકરી પર ગયા.
 તે દરમિયાન પેલા ચાર જાણે ત્યાંથી જાણી ગાડિયો લૂરી તેની જૂમ
 પડી કે પીડના રાત્રીએ દલાને બહારે મોકલ્યો. તેણે એક જાણને માયો;
 મળી તે પણ મરાયો.

જેડાપાનાં બહારવટીયા લાલજી પાંરગી વિષે.

[illegible]

૧ બાર પાડા (ફળીયાં) વાળું. ૨ ખેડાપદનો નામીયો બહારવટીઓ,
જેણે વાગડમાં ધણી વાર પાડા ખાંડી હતી અને જોને લીધે એક વખત સૂંચ
રાખ્ય પર ૩. ૧૨૦૦૦ નો હાલો પડયો હતો. ૩ છોકરા આજા હતા.
૪ અહીં ઈ. અરોપરો. ૫ પાડો, લૂંટી સાંવવાની તળવીજ કરો. ૬
ધન, ધોળાં દોર, ગાય બજદ. ૭ વાગડમાં એક ગાંધ છે. ૮ માળી

કારે સોરો ધારે રમ્મને લૂટો, કે હે રૂપાળા લાલજી.

લાલજીભાઈ તો વાર એલા^૧ રમ્મયા, ”

લાલજીભાઈએ એક વોળાવી^૨ માર્યો ”

લૂટીરે કરીને પાસા ફર્યા, ”

આધ્યા આધ્યા પિયોળાંની માળી, ”

લાલજીભાઈનાં માંણેજ ફેવાયાં, ”

સાક્ષે સોરો આપણુ લેતા જાજ્યે, ”

લાલજીભાઈના દોલીડા ઢળાવે, ”

લાલજીભાઈને ઉઠો ભાંગ આવ્યો, ”

કારે માંણેજ હાસી હે કે મ્હૂલી, ”

કારે મામા હાસી હેરે હાસી, ”

પારપાડા વડગાંમું વાજી રેજ્યું, ”

વડગાંમામાં કુંણુ પટલીયું વાજે, ”

માંજણવાળો જગજી વાજી રેજ્યો, ”

ભવાંન્યા દોલીને અગ્રે તેડ્યો, ”

કારે દોલા જામને પૂસી આવો, ”

માંમારે મ્હજ્યાંના આપણુ ભાઈ, ”

લાલજીભાઈ તે વાગડ લૂટી ખાદી, ”

દોલીડો તો દોડતો ધાંગતો ગીયો, ”

દોલીડો તો લળી મજરો કરે, ”

લાલજીભાઈ તો અવણુ કાંને જીવે, ”

દોલીડો તો તાંહી પાસો ફર્યો, ”

લાલજીભાઈ તો મજરો નથી એલતા, ”

૧ બહાર ઝીલવાને. ૨ વળાવો. ૩ લાલજીના લાણેજ પિયોળામાં રહેતા હતા. ૪ કેમ તારે આપણું છ કે નહિ ? ૫ મામાફેઈના. ૬

(૬૧)

ગળીઆકોટ જતાં વહોરાઓ લૂટાયા હતા તે વિષે.

માંડવ માંડવ ^૧ઝળેરે, માંડવનું ડાંગોર વાધજીકું.

ગળિયાગોટનો મેઝારે,

વોરાનો હે મેઝારે,

વાધજી રધને યોર્નેરે,

સોરા એસ માયે એકરે,

આંતરીવાળી નાળેરે,

તીયાં માલ તો આવહેરે,

વોરાની હે રંગડિયારે,

કોગદરબયા હે લીસેરે,

ધાંમતુ જણુ મોક્કલાવોરે^૨,

આંતરીવાળી નાળેરે,

નાળે જાધને ખીઠારે,

નેડો આધયો માલરે,

મલ્લાંજીની ગાડીરે,

ગાડી લૂટી ગાડીરે,

મલ્લાં પીરાંને ^૪હંબાળેરે,

મલ્લાં જોડે આધે ઉગારે,

^૫વિલાતના વળાવિયારે,

વોરાના વળાવિયારે,

તીયાં લડાઈ સાલીરે,

વાધજીકું મારી લીધુરે,

૧ ? ૨ ગાડીઓ. ૩ દોડતું માલુસ મોક્કલાવો. ૪ મલ્લાં પીરને સંભારે છે. ૫ હંગરપુરની એક ખાલ છે. ૬ વાધજીને મારી નાખ્યો.

બાકેળા ઝોરાવો,	લાલુભાઈરે.
કોહ'બા ગળાવો,	"
એક મનસુખો કરો,	"
અમલવાદ મોડાહુર,	"
તાંહી ગાડિયો આવે,	"
લાલુકું ડાંગોરે,	"
રઘ્નિ કેવું બોલે,	"
કુંભુ હે વોળાવી,	"
તરકી હે વોળાવી,	"
તાજુ હે હુરાતે,	"
રઘ્નિ કેવું બોલે,	"
તરકી હે અટેક ^૨ ,	"
વાટીબ'દો કરો,	"
ગાડિયો બલી આવી,	"
લાલુકું ડાંગોરે,	"
સાત્થી બ'દક મારે,	"
તરકી મારી પાડ્યું,	"
ગાડિયો લૂટી લીધી,	"
ધીરા રઘ્નિ લેજો ^૪ ,	"

(૬૩)

ખેડાપાનો લાલજી લૂટ કરતાં કરતાં મરાયા વિષે.

દલ્લી દખખણીની ગાડી આવે, વસાતી મારા.

૧૬મરમહરની ગાડી આવે, ”

કિયે મારેગે ગાડી આવે, ”

૨કાળાહેલ મારેગે ગાડી આવે, ”

અંબાડામાં કુંજુ ગામેતી વાળે, ”

અંબાડામાં રૂપાવાળું દહું, ”

દહું ડાંભોર દોડતું ધાંમતું આવે, ”

આધયું આધયું હરમીને ખેડાપે, ”

ખેડાપામાં કુંજુ ગામેતી વાળે, ”

ખેડાપામાં કુખાવાળું લાલજી, ”

દહું ડાંભોર રધને કેવું બોલે, ”

દલ્લીરે દખખણીની ગાડી આવે, ”

લાલજી પારમી રધને કેવું બોલે, ”

કારે બાંણેજ દાસી હે કે જૂહી, ”

માંમ્રા મારા દાસી હે રે દાસી, ”

હરમી માયે જણ મોકલાવો, ”

હરમીમાં કુંજુ ગામેતી વાળે, ”

હરમીમાં પુનો માંનજી વાળે, ”

માંનજી પારમી રધને કેવું બોલે, ”

કારે બાજ્યો હાંજળો મારી વાતે, ”

સાક્ષો સોરો લાલજી તેડાં મોકલે, ”

એકેરે બેડીના મોઢિયાર હબો^૧, વલાતી મારા.
 મરવે ખીચો-તો પાસા ફરો,
 કારે બાધયો કારે બેળા થાહું,
 ફરાંવાળે આરે બેળા થાહું,
 લાલજી પારગી મોરીયાળ તાંણે^૨,
 ડાખીરે કરોળે કાળા કાગ,
 જમણી બોલે તો રૂપારેલ,
 કારે સોરો માઠા હકન થીયા,
 જમને બેઠા મેંહીરે લેંબડજ્યા,
 રૂપાવાળું દહુ રધને બોલે,
 મામા મારા ગાડિયો સરકી જઈ,
 લાલજી પારગી રધને કવું બોલે,
 સાલો સોરો પાસા ફરી જાન્યે,
 સાલો સોરો અંબાડા મારેએ,
 અંબાડામાં આપકું હે હમું,
 આખો કુકો રોટો ખાતા જાન્યે,
 કાસરીમાં યદાડિયાં પોતેલ વાડે,
 લાલજીવાળું બલજી રધને બોલે,
 વાગડીયાં દાતેડાં લેતા જાન્યે,
 ઝેંણી ઝેંણી વેરંણુવાર પાડે,
 કાસરીનાં બીલાં દોડતાં આવે,
 કુંગરિયે કુંગરિયે બીલડ રમે,
 પુનાવાળું ગમનું મોરે આવે,

૧ તૈયાર થાઓ. ૨ આગળ થાય. ૩ આખો એકેકો, એકેકો. ૪ મ-
 જીરો. ૫ તલ.

પથુસે^૧ હરજ્યુને ગમનું રમે, વલાતી મારા.
 બલજીકાને કાંડે બાલડી વાગી,   ,,
 લાલજી પારગી રધને કેવું બોલે,   ,,
 સાલો સોરો વડગાંમા મારગે,   ,,
 સોરોનો હસાળો લેતા જાળ્યે,   ,,
 વડગાંમામાં કુંજી ગાંમેતી વાળે,   ,,
 વડગાંમામાં માંનજીવાળું જગજી,   ,,
 જગજીખાંતો દોલી જોવા કાડ્યું,   ,,
 દોલીડે જામને રસાડી ખાદી,   ,,
 જેણી જેણી વેરણુતાર પાડે,   ,,
 વડગાંમાનાં બીલાં દોડતાં આવે,   ,,
 કુંગરજી^૩ કુંગરજી બીલાં આવે,   ,,
 દલજ્યો ને લાડુડો મેરે આવે,   ,,
 નથી^૪ હરે કુંબાવાળા લાલજી,   ,,
 લાલજી પારગી સાતીં બંદૂક મોડે,   ,,
 ખમોરીમાં તો પાંણી^૫ દદડી પડ્યું,   ,,
 લાલજી પારગી મારિયેને પાડ્યું,   ,,
 કુંબાવાળું પારજી રધને બોલે,   ,,
 કારે જાળ્યો હાંજળો મારી વાતે,   ,,
 સાલો સોરો ગાંમ બાળી દીજ્યે,   ,,
 મેગરે બાળાને દેણા^૬ રમડું,   ,,

૧ હયાળો, સરસામાન. ૨ ચાડી. ૩ કુંગરીએ કુંગરીએ. ૪ લાલજી,
 ઇં લડાઈ ન કર. ૫ પહેલોતો. ૬ બંદૂકનો દાર હદાય હવાયસો હરો તેથી
 તે ફૂટી નહિ. ૭ દેંમણા, ડેંગણા, કાંડીઆ.

(૬૪)

વાગડમાં સિંધીઓની ફાજ ચઢી આવી તેને ગઢીના
રાવજી અર્જુનસિંગજીએ મારી નાખી તે વિષે.

વાગડમાં ૧સીંદુર વાજી રધ્યુંરે,   અરજનદીંગ.
દેશરે દેશનો સીંદુ વાજેરે,   ,,
વાગડ તો લૂટી લગડી લીધીરે,
વાગડમાં તો કુંભુ શુભો વાજેરે,
૨મડ માથે અરજનહેંગજી વાજેરે,
ઐથ્યારે સીંદુને કુંભુ કાડેરે,
ઐથ્યારે સીંદુને અરજન કાડેરે,
૩ઉદેપરમાં ઉદેહેંગજી રાજરે,
ઉદેપરથી ૪સાંની ૫હાડિ મોઢસેરે,
જાળને લાગી ગડની પોઢેરે,
અરજનહેંગને ૬ખેડીયા કામદ
અરજનહેંગજી રધુંને કેવું બે,
૭સરસલુ માતા મને ૮સળે
હાળિયોં તો ૯રેવંત કાડેરે,
૧૦કંટાળાં તો ૧૧સોડકાં
૧૨બંદરીયાં તો પલાંણું નં ..

૧ સિંધી લોકો. ૨ ગઢી (વાંસવાંડા)

૩ ઉદેપુર (મેવાડ). ૪ છાની. ૫ સાંદણી,

કામદ, જે વાંચી આવે રાખેલા કોરા

લેયં છે તે. ૭ ? ૮ સહાય થયે. ૯ રેવ

૧૨ બંદરીયા પલાણુ.

ઘોડીલાને દીવડલે વદાવેરે,	અરજનશોગ,
ધરની ધણીઆંણી ૧વારાં વરજેરે,	"
છવતા આપહું તો રાજ કરહુંરે,	"
અરજનહેંગ તો ફેટી અસવાર ચમ્યોરે,	"
તાં થકો અરજનહેંગજી નીહયેરે,	"
રફાટમાં તો સોડુંકું વાપયુંરે,	"
ફાટ તો લૂટી લગડી લીધુંરે,	"
લૂટીરે લગડીને ડેરા ૪દીધારે,	"
સોડુંકું તો ભોંયરાં ગોડાવેરે,	"
સોડુંકું તો ભોંયરે ખાંણી પીયેરે,	"
અરજનહેંગજી કોટ આવી લાગેરે,	"
પેલી ૫ધેંહે અરજનહેંગના ડેરાંરે,	"
આંણી ધેંહે સોડુડાના ડેરાંરે.	"
અરજનહેંગજી એક બે તોપો મારીરે,	"
કોટવાળો મડ તોડી પાડ્યોરે,	"
સોડુંકું તો ભોંયરામાં ઉતર્યુંરે,	"
અરજનહેંગજી ૧સેતરી કાંમાં લીધારે,	"
અરજનહેંગજી રધને કેવું બોલેરે,	"
૭સોદીયાના ચપાઈ તને વેદ્યુંરે,	"
તુરે ૮બદલે તો ૯પટા આણુંરે,	"
સોડુડાનો મુખી ચપાઈ બદલ્યોરે,	"

૧ વારે, ૨વાની વા કહે છે. ૨ મળીઆકોટ. ૩ બ્યાપી રહ્યું, લ-
સાઈ બેડા છે. ૪ ડેરા નાખ્યા, મુકામ નાખ્યો. ૫ ધસે, કાઠે. ૬ છેતરીને.
૭. સિંધાએના. ૮. બદલાઈ નય, ફૂટે, મારી તરફ થઈ નય. ૯. નખીર.

૧ કહજકોટ ઈનાંમ લખી આલ્યુરે,	અરજનશીંગ.
હવાહો સોંદુડા જમવા જોહારે,	„
અરજનહેંગને તરત ખગર આલેરે,	„
એમરે કરતાંમાં ફાજ ઉલટીરે,	„
રમધ્યાની ઘેંહે ઉતરી પડીરે,	„
અરજનહેંગજી કોટમાં પેહી ગીયોરે,	„
અરજનહેંગજી આયે માયાં કાપેરે,	„
હવાહો સોંદુડા મારી નાંચારે,	„
અરજનહેંગે ઘેંહેમાં ડંકા કચેરે.	„

---

૧ કુશલકોટ, જે આજે પણ એક સિંધીના ભોજવરામાં છે. ૨ ગન્ધ-
આમોટ પારો મહી નદીને મળનારો એક વહેણો છે. ૩ દેશમાં.

(૬૫)

ગઢીના રાવજી અર્જુનસિંગજીએ સીંધીઆની
ફેજનો નાશ કર્યો, અને સૂંથના મહેલનો
કળશ લીધો તે વિષે.

જળાંમાં તો ૧માસલી ઝથુકેરે, અરજીશુરેંગ.

એણીરે ૨મસીને કુંજી મારેરે, ”

વાગડમાં તો સીંદુરે ૩વાપેરુરે, ”

એણીરે સીંદુને કુંજી કાડેરે, ”

હુંતે માથે હુંનાનો ધડુલોરે, ”

એણીરે ધડાને કુંજી ફાડેરે, ”

વાંહવાળામાં પહોળ સે ઉમરાવેરે, ”

વાંહવાળાનો ધણી રધીને બોલેરે, ”

મારે તો વળા હોળ સે ઉમરાવેરે, ”

તારે થકાં ખીકાં કાગઢ મોકલેરે, ”

આવી પુગા ગડવાળે રાજેરે, ”

ગડવાળો રાવજી વાંસી જોવેરે, ”

અરજીશુભાઈ તો ૪મસી આથ ધાલેરે, ”

એણીરે સીંદુને અરજી કાડેરે, ”

વાંહવાળાનો અરજો પટો લૂરે, ”

અરજીશુભાઈ તો માતાજી હંભાળેરે, ”

અરજીશુભાઈને હરહંજી માતા સેજેરે, ”

અરજીશુભાઈને આથે ખાંડુ આલ્યુરે, ”

૧ માસલી. ૨ મસી. ૩ બાપી રધી. ૪ સૂંથના મહેલપરનો સોનાનો
ધટો (કળશ). ૫ સોળ. ૬ મૂઠો.

અરજીઆર્થ તો ગાડિયો બેડાવેરે, અરજીઆર્થે'ગ.
 અરજીઆર્થ તોપે' મોરે' કરીરે, "
 અરજીઆર્થ તો ફેળવડી મુંડાડેરે, "
 અરજીઆર્થ તો બોંચરાંમાંને પેડારે, "
 અરજીઆર્થએ કાજો ઘોડો કાડયોરે, "
 અરજીઆર્થ તો ઘોડીશો બીડાવેરે, "
 અરજીઆર્થ તો તાંહોને નીહયોરે, "
 ગીયો ગીયો મધ માતાની દેહારે, "
 અરજીઆર્થ તો તાંયુડો તણાવેરે, "
 અરજીઆર્થ તો કાહિદડાં બોલાવેરે, "
 અરજીઆર્થ તો બેડિયાં કાગદ લખેરે, "
 કાગદિયાં તો કાહિદડાને આલેરે, "
 એ કાહિદડુ દોડ્યું ધાંમ્યું જમલેરે, "
 એ કાગદિયાં સોંદડાને આલ્યારે, "
 એ કાગદિયાં ટાપણ ટાપણ બોલેરે, "
 ઉગતા દાડાની લડાઈ કરવીરે, "
 અરજીઆર્થની તોપે' તો સુટીરે, "
 સોંદડાની તોપે' ફાટી જમરે, "
 અરજીઆર્થએ ઘોડો કુડે નાંશ્યોરે, "
 ફરતો ફરે ગળિયાગોટની મેરેરે, "
 સોંદડાના તંયુ જાટકી નાંશ્યારે, "
 સોંદડું તો મારી ખેળ કર્યુરે, "
 મારીરે કરીને પાસો ફર્યોરે, "
 અરજીઆર્થ તો તાંહોને નીહયોરે, "
 પડાવ દીધો રાંમપોરની જાળરેરે, "

લીલ લીલ હુંતાંના ઘડુલારે,	અરજણુશેંગ,
હુંતામાં તો રાજ જાનેમ પડીરે,	"
૧હરહેણુમાં તો બાવાણું ૨અણુંરે,	"
તાંતો વળે ધાંમતો જણુ મોકલાધ્યોરે,	"
બાવેજી તો રધ્ને કેવું બોલેરે,	"
કારે સોરા હુંને પડિયાં કાંમેરે,	"
આવી પડી વાગડની હે ફાજરે,	"
હુંતાંના તો ઘડા લૂટી લીધારે,	"
બાવેજી તો આગ જહાડીરે,	"
ફાજલડી તો નાહવાને વળારે,	"
અરજણુભાઈ તો મડાંમાંને ગિયોરે,	"
ઘડુલા તો વાંહવાળે લેઈ ગિયોરે,	"
ઘડુલા તો મેલાં માયે મેલ્યારે,	"
વાંહવાળાનો ધણી રધ્ને બોલ્યોરે,	"
અરજણુહેંગને અરદો પટો આપ્યોરે,	"
અરજણુભાઈએ અરદો પટો લીધોરે,	"

૧ સરસણ એ સૂંચ તાબાનું ગામ છે. ત્યાં બાવાનો મોટો મઠ છે અને તેનેજ એ ગામ પળે છે. ૨ જાણુંં ભેર. ૩ આગિયો હાંસ્યો, દુશ્મનોમાં અગ્નિ ફેલાવી.

* ઇતિહાસ પરથી જણાય છે કે વાંસવાડાના રાવજીજી પૃથ્વીસિંગજીએ સૂંચના રાજ વખતસિંગજી સાથે લડાઈ કરી હતી અને તેનો મુલક છતી લીધો હતો. પણ તે રાજની કુવરી વેરે લગ્ન કર્યા પછી સેરુગઢ સિવાયનો બધો મુલક તેને પાછો સ્વાધીન થયો હતો, અને મુંઘપર ચડાઈદરવામાં ગટ્ટીના રાવજી હદયસિંગજીએ (અર્જુનસિંગજી નહિ) ને બહાદુરી બતાવી હતી તેના બદલામાં તેને એ આખું પરગણું (સેરગઢનું) ઈનામ આપ્યું હશે.

(૬૬)

બંદીખાને પડેલા લુટારૂઓ બંદીખાનું તોડીને
નાસી ગયલા તે વિષે.

૧દપતરમાં ૧દરીખાનાં કાંનજી વાડીયાંમાંરે.

દરીખાનાં બસાંણાં,

„

પડજ્યો દંડુ કાજે,

„

૩માયુ રે ગાંમડાનું,

„

કુંજી ગાંમેતી વાજે,

„

૪૩પલો કે કટારો,

„

૩પો રધીને બોલે,

„

હાંબજો સોરાં વાતે,

„

આપડે નાહી જાણું,

„

લુવારી બોલાવે,

„

૫સાંણીયે હાંણીયે માંગે,

„

૬ખીડજીની કાપી નાંશી,

„

તાંહી કેદી નાહા,

„

અબજીવાળો ૩પો,

„

૩પો લેંબો બાધરે,

„

ભાંણાવાળો જોત્યો,

„

લુદરવાળો તગજી

„

કેદી નાહી સદા,

„

૧ જતર. ૨ કેદખાનું (૧) ૩. એ 'હુ'અરપુર તાખાનું આમ છે. ૪ ૩પલો ઉદે કટારો, એ માણુનો પટેલ હતો ને લૂટ પાડવા બદલ કેદમાં પડ્યો હતો. ૫ બીણીઓ. ૬ બેઠીઓ.

(૬૭)
વણુજરા વિષે.

માળવાનો હે ૧ટાંડો, નાયક ^૨ ધીરિરે વણુજરા.	
જાર હજારી ટાંડો,	”
માળવે ટાંડો લાધ્યો,	”
પીંગાને પરખાતે,	
તાંહી ટાંડો આકે, ^૩	”
હી હો ^૪ હી હો કરે,	”
વાંહવાળાની સડકે,	”
બુખીએ ^૫ આવી લાગો,	”
તાં તો પડાવ કર્યો,	”
પીંગાને પરખાતે,	”
તાંહી ટાંડો લાધ્યો,	”
ખેડાપાની સડકે,	”
પોહીડાં હીહકારે, ^૬	”
ખાદિ ડેંગળ રોલે, ^૭	”
રાંખપોરની ^૮	”

---

૧ વણુજરાની પોઠ. (અસરના વખતમાં દેરાની અંદરનો બધો વેપાર વણુજરા લોકોને હાથ હતો, અને જે જે ઠેકાણે તેઓની પોઠ પડતી તે તે ઠેકાણે મોટાં ગામો વસ્યાં છે; જેવાં કે દોહદ તથાકામાં ટાંડા, અંદ-વાણા, કઠકા, કતવારા. ૨ વણુજરાની પોઠનો આગેવાન નાયક કહેવાય છે. ૩ હાંકે. ૪ બળદ હાંકતાં ‘ હી હો, ’ ‘ હી હો ’ એમ જોયે છે તે. ૫ બુખીડ એ વાંસવાડા તાળાનું એક ગામ છે. ૬ હી હો, હી હો કરીને હાંકે. ૭ ખાંધે ડાંબ હલાવે. ૮ મુંઘરામપુરની.

દાંણી દાંણ માંગે, નાયક ધીરેરે વણખરો.
 વળતું દાંણ મુકવે,^૧   ",
 ગોદરાની^૨ સડકે,   ",
 ગોદરે મુકમ કર્યો,   ",
 દાંણાંનો હું ભાવ,   ",
 ઘડ સજા હે મણના,   ",
 માલ ખપાવી દીધો,   ",
 તાંદીને નીહરો,^૩   ",
 વળતું દાંણ મુક્યું,   ",
 ખાસો ખાળવે ગીયો.   "

લેજો બોવાની તારો ભોગ, માંના હુરેતા.

આણું મરદાંવાળો ભોગ,   ”

x   x   x   x   x

દેરાંણી જોદાંણી ૧ પાંણીહારી,   ”

કોરે જોદાંણી વાલી વાત,   ”

હાંખળો દેરાંણી વાલી વાત,   ”

લેખતુ દેવરિયુ મારી લીદું,   ”

લેખતુને મારી મેડાં રંગિયાં,   ”

પરડ્યે તો થઈયા મધુના પાંસ,   ”

દેરાંણી તો અર્ધ્યાં મોંઘાં ફૂટે,   ”

દૂરે ખાધાંને દૂરે પીધાં.   ”

શુદ્ધિપત્રક.

પાત્રું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૪	૧૧	તમે માળવિયો ગોળ ખાજેરે લોલ	માળવિયો ગોળ ખાજેરે લોલ.
૭	૧	ને'નાંમાં	ને'નાંમા
૯	૩	ફાંજ્યાં	ફાંજ્યાં
૧૩	૫	જળમય	જળમળ
૩૪	૮-૧૨-૧૬	વહુને	વહુને
૪૧	૧	ખાપાના	ખાપના
૪૩	૨	હાહરૂં રે	હાહરૂં હે
૪૬	૩	સુથાંપુથ	સુથાંપુથાં
"	૫	ડાહાને	ડાહાને
"	૭	પરણાવી	પરણાવી રે
૪૭	૧	તલવોડાતુ'	તલવાડાતુ'
૫૦	૧	હે'નાં પાપરે	હે'નાં ભાગાં પાપરે
"	૪	ડાળ	ડાળરે
"	૭-૯	હે'ના	હે'નાં
૫૧	૫	વાંણીલાના	વાંણીલાનાં
"	૬	મુજાવતારે	મુજાવતારે
૫૨	૬	સાંલ્યાં	સાંલ્યાં
૫૮	ટીકા ૧૫	વડગામના	વડગામના
૫૯	૩	ખેડાપાનાં	ખેડાપાનાં
"	૬	ડે'ગાળજ્યાં	ડે'ગાળજ્યાં
"	ટીકા ૮	કડે	કડે
૬૦	૮	દધિયા	દધિયાં, દધાં

પાત્રું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૬૧	૬	ગાંનું	થાંનું
”	૧૫	બિલિઆરે	બિલિઆરે
૬૩	૮	ઢાલડીઆંની	ઢાલડીઆંનાં
૬૪	૨	ળાયાં	ધુળાયાં
”	૬	ઓર	ઓળ
”	૮	મકીના	મકીનાં
૬૫	૧	શુવેરાની	શુવેરાંની
૬૬	લીટી ૨	એક ઠકરાતી ગામ	એક ગામ
૬૭	” ૩	ગરીઆકોટ	ગળાઆકોટ
૭૩	૧	માડિયુંરે	માંડિયુંરે
”	૧૪	વળવી	વળાવી
૭૮	૧૫	કડગોટ	કડગોટ ને
૮૦	૮	ઉંસીલાલ	ઉશીલાલ
”	૧૩	”	”
૮૧	૧	મારાળ	મા’રાળ
૮૨	૫	નેડી	નેડીરે
”	૮	ડાખી કરોળે તો	ડાખી તો કરોળે
		કાળી કાગ	કાળી કાગ.
૮૩	૧	ઢોલકુંડાનો	ઢોલકુંડાનો
”	૪	ટામટેના	ટામટિયાના
”	૧૪	પણસે	પણસે
૮૪	૨	નજ્યે	નજ્યે
”	૩	મગર	મગરે
”	૧૨	અમણે	એમણે
૮૫	લીટી ૬	ખેડાપુના	ખેડાપાના

પાત્રું.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
	” ૪	ધાટી	ધાંટી
૮૭	૭	મજરે	મજરો
૯૧	૧૧	કણા	કણી
૯૨	૪	ઉસીભો	ઉશીભો
૯૩	૧૬	રૂપા	રૂપો
૧૦૦	૧૪	લ છની	મજ્જાંછની
૧૦૬	૬	એણારે	એણારે
”	૧૩	સરસણુ	હરહે'ણુ
”	૧૪	કાળિયોં	કાળિયો
૧૦૯	મથાળું	સીંધીઆની	સિંધીઆની
૧૦૯	૭	હોળસે ઉમરાવેરે	હોળસે' ઉમરાવે'રે
”	૯	હોળસે ઉમરાવેરે	હોળસે' ઉમરાવે'રે
૧૧૦	૧૫	ટાપણુ ટાપણુ	ટપ્પણુ ટપ્પણુ
૧૧૧	૨	હુંતામાં	હુંતાંમાં
૧૧૩	૧૫	રાંમપોરની ,	રાંમપોરની સડકે
૧૧૫	મથાળું	બવાના માતાએ	બવાની'માતાએ
”	”	ખ્યા વિધે	આખ્યા વિધે

